

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٠﴾

د غیر مقلدینو اعتراضونه

او د هنوي جوابونه د احنافو د دلایلو سره

مؤلف:

مولانا احمد علی شیخ (شہداد کوت)

(فاضل جامعۃ العلوم الاسلامیۃ علامہ بنوری تاون کراچی)

ڈیارن:

احمد زاہد (قندھاری)

د غیر مقلدینو اعتراضونه

او

د هغوي جوابونه د احنافو د دلایلو سره

تاليف:

مولانا احمد علي شيخ (شهداد کوت)

(فاضل جامعة العلوم الاسلامية علامہ بنوری تاون - کراچی)

ڙٻارن:

مولوی احمد زاھد (قندھاري)

د دې کتاب ټول حقوق د خپرندويې ټولني سره خوندي دئ!

د کتاب پېژند پانه:

- ❖ د کتاب نوم : د غیر مقلدينو اعتراضونه
- ❖ لیکوال :: مولانا احمد علی شیخ (شهداد کوت)
- ❖ ڦبارن :: مولوی احمد زاھد (قندھاري)
- ❖ کمپوز او ڈيزاين :: پوهه خپرندويه ټولنه / کندھار
- ❖ چپرونکي :: پوهه خپرندويه ټولنه / کندھار
- ❖ د چاپ شمپر :: (۱۰۰)
- ❖ د چاپ کال :: ۱۳۹۲ هجري لمريز کال
- ❖ د چاپ وار :: لومړي ټحل
- ❖ د خپردوني لپر :: (۲۶)
- ❖ اريکه :: ۰۷۰۷۲۶۲۰۶۵
- ❖ اييميل :: ppa_2011@live.com

د تعليم الاسلام راديو د ويبل پاني له خوا

www.Taleemulislam-radio.com

و مخامینو فهرست

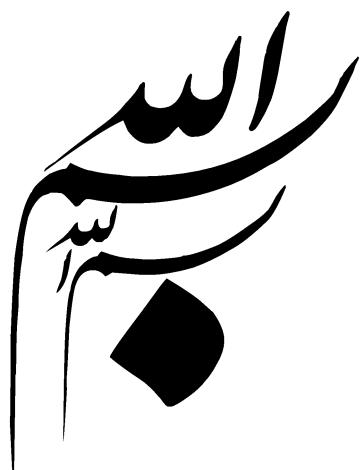
شمېرە	لېلىك	مخ
۱.	د خپرونکى يادبىت.....
۲.	سرتەكى.....
۳.	د جمعى د لمانئە لپارە دوه اذانونه.....
۴.	د اقامت الفاظ ھم د اذان پە دول دوه دوه دى
۵.	دىيوي پە كلمى والا اقامت حقيقىت.....
۶.	پە لمانئە كى ترnamەلاندى لاس تېل.....
۷.	پە ئىگىر د لاس تېل روايتونه او د هغۇلنە جوابونە.
۸.	د امام پە اقتداء كى قرائىت نە ويل.....
۹.	سورة فاتحە هم پە قرائىت كى شاملە دە.....
۱۰.	د قرائىت خلف الامام پە بارە كى د صحابە كرامو فتوا
۱۱.	د قرائىت خلف الامام پە ارە دلوبۇ تابعىنۇ فتوا.....
۱۲.	دغیر مقلدینو د قرائىت خلف الامام پە ارە دلایل او د
۱۳.	د خبرو پاي.....
۱۴.	"آمین" كرار ويل.....

۱۵. په زوره د آمین ویلود دلایلو جوابونه
 ۱۶. رکوع ته د تلو او در کوع خخه دراپورته کېدو په
 ۱۷. د صدیق اکبر ﷺ عمل
 ۱۸. د حضرت عمر فاروق ؓ عمل
 ۱۹. د حضرت علی کرم اللہ علیہ وآلہ وسعہ عمل
 ۲۰. د عبداللہ بن عمر ؓ عمل
 ۲۱. د عبداللہ بن مسعود ؓ عمل
 ۲۲. د حضرت ابو هریرة ؓ عمل
 ۲۳. د حضرت عبداللہ بن مسعود او حضرت علی ؓ
 ۲۴. و تردری په رکعته یو ئای کول
 ۲۵. د رکوع خخه مخکی دعا قنوت ویل
 ۲۶. په وترو کی باید کوم قنوت وویل سی؟
 ۲۷. تراویح شل (۲۰) رکعته دی
 ۲۸. د اتو (۸) رکعتو تراویح دلایلو ته لنډه کتنه
 ۲۹. د سهارد فرضو خخه و روسته د لمرد راختو خخه ..
 ۳۰. د جنازې په لمانځه کي سوره فاتحه لوستل
 ۳۱. د نارینه او د بنئې په لمانځه کي فرق
 ۳۲. د نابالغ امامت
 ۳۳. په یوه مجلس کي درې (۳) طلاقه ورکول
 ۳۴. د غیر مقلدینو دلایلو جوابونه
 ۳۵. د قربانی یوازی درې (۳) ورځي دی
 ۳۶. په دواړو لاسود رو غږ کولو ثبوت
 ۳۷. مخلوق ته "مولانا" ویل
 ۳۸. په سوره الحج کي یوازی یوه لو مرۍ سجده ۵۵

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٥﴾

-
۹۰. ۴۹. د غیر مقلدینو د وارو دلایلو جوابونه
۹۱. ۴۰. د خصی حیوان قربانی رواده
۹۲. ۴۱. د قضا حاجت په وخت کی قبلی ته مخ یا
۹۳. ۴۲. تقلید شخصی واجب دئ
۹۵. ۴۳. پای
۹۶. ۴۴. ماذد و مراجع

د غیر مقلدينيو اعتراضونه

﴿٧﴾

د خپروونکي یادېست

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَأَسْتَعِينُهُ وَأَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّ الْعَرَبِ
مُحَمَّدٍ ﷺ، وَعَلَى أَلِيَّهُ وَأَصْحَابِهِ الَّذِينَ هُمْ بَارِزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلَى
عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَمَّا بَعْدُ!
درنو لوستونکو!

لکه خنگه چي تاسو پوهېږي چي په نتني وخت کي د غیر مقلدینو لخوا ډېر اعتراضونه پرا حنافو او پر څلورو امامانو ترسره کېږي، چي په ترڅ کي ئې عام ولس چي د پوهې کچه ئې تیټه ده په لوړ تشویش او جنجال کي اخته کړي دي. د دوى د اعتراضونه خخه د خلاصون په هيله "مولوي احمد زاهد قندهاري صاحب" همدا كتاب "د غیر مقلدینو اعتراضونه" د اردو ژبي خخه و پښتو ژبي ته ژبارلى دي. الله تعالى دي ژبارن او د ده ټولو مرستندويانو ته د دې لوړ خدمت اجر ورکري او الله تعالى دي دا كتاب د قبولیت و درجې ته ورسوي. الله تعالى دي ژبارن ته نور وس ورکري چي همداسي د ولس په خدمت کي واوسي، موږ ورته لاس په دعا یو چي الله تعالى دي د خپل دين د خدمت لپاره یو ستره و سيله و ګرځوي. (آمين)

هيله ده چي دا كتاب د لوستونکو د پوهې د سطحي لوړولو لپاره یوه و سيله و ګرځي او د ګرانو لوستونکو خخه هيله کوو چي د هر ډول تپروتنو په هکله د ادارې خخه خپل نظر و نه سپموي.

په همدي هيله
د پوهې خپرندوي ټولني اداره

سر تکي

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمد الله و نصلى على رسوله الکريم، اما بعد !

په نئي عصر کي د کفر او الحاد توپانونه په نوي نوي شکل کي پيدا کېږي. احاديث د اعتماد وړنه بلل کېږي، په قرآن کريم کي ډول ډول د تحريف معنوی ارادې ليدل کېږي په داسي حال کي هیڅ یو د خداي خخه وېړدونکي، شعور لرونکي او د علم خاوند ته دا پکارنه ده چي هغه د دې فروعي مسایلو بحثونه راتازه کړي او په مسلمانانو کي یوه ډول فتنه پيدا کري. مګر افسوس چي غير مقلدينو چي خپل ئانو ته "اهل حدیث" یا "جماعة المسلمين" وايي د دغو خلکو فکرونه، کوبنښ، دعوت یوازې دې کي خرڅېږي چي حنفیان گمراه، بې لمانځه تردې چي کافران او مشرکان ئې وګرځوي.

په خاصه توګه خو د "جماعة المسلمين" ډله د خپلو پلويانو خخه ماسپوا د ټولي نړۍ مسلمانانو ته کافران وايي او تر دې چي د کعبې امام هم مسلمان نه ګنې، د حج او د عمرې په وخت کي د کعبې په امام پسي اقتداء نه کوي. غير مقلدينو په خاصه توګه د رفع اليدين، آمين بالجهر، فرآئت خلف الامام او د تقلید په مسئلو کي خلک سرګردانه کړي دي.

د دې بر عکس زه نه یم خبر چې یو وخت زموږ سُنی دی غیر مقلد ته ورغلی وي او هغه ته دی ویلی وي چې ستا لمونځ نه صحيح کېږي او هغه دی ئې په وهم کې اچولی وي. تبلیغیان چې یو بې لمانځه پر لمانځه راولي او هغه لمونځونه شروع کړي نو غیر مقلدین ورسی هغه ته وسوسې ور اچوی چې ستا لمونځ نه صحيح کېږي زه د غیر مقلدینو د دې حرکت خخه ډېر ګیله من یم.

د غیر مقلدینو دا عادت دئ چې د خپل مذهب خلاف هر حدیث ضعیف بولی. حقیقت دا دئ چې د دوی خپل دلایل اکثره د ضعیفو حدیثو خخه دی. کله د اسی وي چې زموږ په دلیل کې په ډېرو سندو کې په یو سند کې یو راوی ضعیفه وي نور سندونه ټوله صحيح وي نو دی پر هغه ضعیف سند باندي ډېر بحث کوي چې دا حدیث ضعیف دئ.

د لوستونکو او په خاصه توګه د غیر مقلدینو خخه دا هیله کوم چې دا خبره په بنه غور و اورئ چې امام ابو حنيفة رض په ۸۰ ه کال کې زبې پدلي دئ او په ۱۵۰ ه کال کې وفات سوی دئ. امام صاحب رض تابعي وو، د ډېرو صحابه کرامو رض خخه ئې حدیثونه اور پدلي دی که چیري یو حدیث ضعیف وي دراوي د ضعف په وجه هغه راوی د امام صاحب رض زمانې خخه ډېر وروسته وي نو امام صاحب رض خود دې ضعیفه راوی خخه روایت نه دی کړي له همدي امله نو هغه حدیث د امام صاحب رض په دور بالکل صحيح دئ.

د صحاح سته محدثین (امام بخاري، امام مسلم، امام ابو داؤد، امام ترمذی، امام ابن ماجه، امامنسائي رض) دوی ترا امام صاحب رض وروسته راغلي دی امام صاحب رض د دوی ټولو خخه مخکي دئ او د "خيرالقرон" د زمانې دئ.

د يو خو غیر مقلدینو خخه مو دا هم اور پېلې دی چي صحیح حدیثونه یوازی د صحاح ستہ په خاص دول دخاری او مسلم حدیثونه دی. که يو خوک پر خپل مسلک باندی د دې خلاف يو داسی حدیث خپل دلیل و گرئوی چي هغه د صحاح ستہ خخه علاوه په يو بل معتمد کتاب کی وي نودوی په دې وینا سره د هغه حدیث د منلو خخه انکار و کپی چي د دې ذکر په صحاح ستہ کی نه ستہ، په حقیقت کی دا خبره غلطه ده. دا خبر خو حقیقت ده چي د صحاح ستہ اکثره حدیثونه صحیح دی لیکن دا خبره گرسره غلطه ده چي توله صحیح حدیثونه په صحاح ستہ کی دی او بس. داسی نه ده بلکی د حدیثو په نورو کتابو کی هم د مستند و روایتو لویه ڈخیره موجوده ده.

د پېرو مشکلاتو سره سره ما دا فکر و کپی چي يو داسی مختصر کتاب ولیکم چي په هغه کی د غیر مقلدینو سره پر هغه خاصو مسایلو باندی بحث و سی او هر مسئله مختصره او دلیل ولري. د قناعت خاوندانو ته خو یو دلیل هم بس دئ او نه منونکو ته خو قرآن او حدیث هم کفایت نه کوي. په دې رساله کي موبایپه ڈپر بنایسته انداز باندی پر دغو مسئلو باندی مختصر او مدلل بحثونه کپی دی، هيله کوم چي ستاسو د خوبسي و پو گرچېري.

و ما توفيقى الا بالله

(«عاء په هيله

امد على شيخ شهدار گوت (سنده)

(فاضل جامعة العلوم الاسلامية علامه بنوري تاون، کراپي)

د جمعي د لمانعه لپاره دوه اذانونه

دليل:

عَنِ الرُّهْرِيِّ رَجُلِ اللَّهِ قَالَ: سَبَعُتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ إِنَّ الْأَذَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الْإِمَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى الْبُنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُثْرَةَ فَلَمَّا كَانَ فِي خِلَافَةِ عُثْمَانَ وَكَثُرُوا أَمْرُ عُثْمَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِالْأَذَانِ الثَّالِثِ فَأَفْدَنَ بِهِ عَلَى الرَّوْرَاءِ فَثَبَّتَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ. (بخاري، ج: ١، ص: ١٢٥. قدسي كتب خانه)

ڇباره: حضرت سائب بن يزيد رض فرمایي: چي مخکي به اذان د جمعي مباركي په ورخ هغه وخت کېدي چي امام به پر منبر کښنستي، دنبي کريم رض، حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رض په زمانه کي مسلمانان ډېرسول نو حضرت عثمان رض د جمعي په ورخ دريم اذان (د اقامت سره) حکم وکړي. د دې خخه وروسته پر "زرواء" نومي ځاي باندي اذان وسو او بيا همدا اصطلاح وګرځدله. (چي په هر بشار کي به مسلمانانو د جمعي په ورخ دوه آذانونه کول)

د اقامت الفاظ هم د اذان په ډول دوه دوه دي

د احنافو په نزد د اقامت کلمي او ولس (١٧) دي. د اذان په شان اقامت هم دوه دوه څله ويل کېږي یوازي په اقامت کي د "قد قامت

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿١٣﴾

الصلوة، قد قامت الصلوة" اضافه کېرىي او همدا د حضرت بلال ﷺ
اقامت دئ او دا اقامت بېنې کریم ﷺ پسى کېدىي. امام بخاري،
امام مسلم، امام ابو داؤد، امام نسائي رحمه اللہ علیہ او د امام ابن ماجه
برحیم اللہ علیہ استاذ امام ابوبکر بن ابى شيبة رحمه اللہ علیہ هم په چېل کتاب "مصنف
ابن ابى شيبة" کي همدا روایتونه را نقل کړي دي.
۱- دليل:

إِنَّ بِلَالًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُشْنِي أَلَاذَانَ وَالْإِقَامَةَ.

(مصنف ابن شيبة، ج: ۱، ص: ۲۳۴، مكتبة امدادیه ملتان)

ڇباره: حضرت بلال ﷺ به د اذان او اقامت کلمې دوه واره ويل.

۲- دليل:

عَنِ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ بِلَالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ آذَانُهُ وَ إِقَامَتُهُ

مَرْتَبَتُينِ مَرْتَبَتَيْنِ. (مصنف عبد الرزاق، ج: ۱، ص: ۴۶۳. بيروت)

ڇباره: د اسود برحیم اللہ علیہ خخه روایت دئ چې د حضرت بلال ﷺ د
اذان او اقامت کلمې دوپی دوپی وې.

۳- دليل:

عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ قَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ عَلَيْهِ كَانَ يَقُولُ: أَلَاذَانُ وَالْإِقَامَةُ

مَثْنَى. (مصنف ابن ابى شيبة، ج: ۱، ص: ۲۲۴)

ڇباره: د ربيع بن قيس برحیم اللہ علیہ خخه روایت دئ چې حضرت علي
کرم اللہ علیہ بھائی به د اذان او اقامت کلمې دوه دوه ھلي ويلې.

۴- دليل:

كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدِ الْأَنْصَارِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مُؤَذِّنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُشْفِعُ

الْأَذَانَ وَالْإِقَامَةَ. (مصنف ابن ابى شيبة، ج: ص: ۲۳۴)

﴿١٤﴾

دغیر مقلدینو اعتراضونه

حضرت عبد الله بن زيد انصاري رض دنبي کريم رض مؤذن وو،
داذان او اقامت کلمي به ئې جورە (دوې دوي) ويلى.
۵- دليل:

آن سلیمان بىن الاتئع رض گان يُثْنِي الْإِقَامَةَ. (مصنف ابن ابى
شيبة، ج: ۱، ص: ۲۳۴)

حضرت سلمه بن الاکواع رض اقامت کلمي دوه ئخلي ويلى.
۶- دليل:

عن إبراهيم قال: الاذان والإقامة مثنى مثنى. (كتاب الاثار، ص:
(۲۱)

حضرت ابارهيم نخعي رض فرمایلی دی چي اذان او اقامت دوه
دوه واره دی.
۷- دليل:

گان أَصْحَابُ عَلَىٰ وَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ يُشْفِعُونَ الْأَذَانَ وَ
الْإِقَامَةَ. (مصنف ابن ابى شيبة، ج: ۱، ص: ۲۳۴)

ثباره: د حضرت علي او د عبد الله بن مسعود شاگردانو رض به
اذان او اقامت دوه دوه ئخله ويل.

۸- دليل:

عبدالرحمن بن ابى ليلى عن عبد الله بن زيد قال: گان آذان
رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم شفعاً شفعاً في الاذان والإقامة. (ترمذى، ج: ۱، ص: ۴۸،
قدىمي كتب خانه)

عبدالرحمن بن ابى ليلى د عبد الله بن زيد خخه روایت کوي چي
درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم (د مؤذن) اذان او اقامت دوه ئخله وو.

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿١٥﴾

اعتراض: وايي چي عبد الرحمن بن ابى ليلى د حضرت عبدالله بن زيد عليهم السلام خخنه دي او پيدلي؟

جواب: په دارقطني کي راغلي دي چي حضرت عبدالله بن زيد عليهم السلام د حضرت عثمان عليهم السلام تر خلافت پوري وو او عبد الرحمن بن ابى ليلى خود حضرت عمر عليهم السلام د خلافت په دور کي لا هم وو.

د يوي یوي کلمې والا اقامت حقیقت

په دې باره کي غیر مقلدین د حضرت بلال عليهم السلام يو حدیث خپل دلیل گرئوي په کوم کي چي اقامات يوي کلمې والا ثابته وي. د دې حدیث لنه جواب دا دئ چي د حضرت بلال عليهم السلام خخنه د دې متعلق دواړه قسمه روایتونه را نقل سوي دي يوي کلمې والا هم او د دوې کلمې والا هم خنګه چي مستدرک حاکم، طحاوی شریف، بیهقی، مصنف ابن ابی شیبہ، مصنف عبدالرزاق او نورو د حضرت بلال عليهم السلام خخنه د دوو کلمو والا اقامات روایت را نقل کړي دئ. نو اصل حقیقت دا دئ چي حضرت بلال عليهم السلام په شروع کي پر دوو کلمو والا اقامات باندي عمل کوي ليکن وروسته ئې پر دوو کلمو والا اقامات باندي عمل شروع کړي ځکه چي ابو داؤد ص: ۷۳، ج: ۱، مکتبه ایچ ایم سعید کمپنی. ترمذی ص: ۴۸، ج: ۱. نسائی، ص: ۱۰۳، ج: ۱. ابن ماجه، ص: ۵۲ کي د حضرت ابو محدزوره عليهم السلام خخنه روایت دئ هغه فرمایي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسّع آنہ هغه ته د اقامات او ولس (۱۷) کلمې (دوه دوه واره) ور وښوولې او حضرت ابو محدزوره عليهم السلام په ۹ هکي اسلام راوري دي ځکه دا د دې ثبوت دئ چي حضرت بلال عليهم السلام چي کوم اقامات کوي هغه پر او ولس (۱۷) کلمو باندي مشتمل وو، ځکه چي د

ده یوپي کلمپي والا اقامات دده پخوانى عمل بلل کېپل او دوو کلمو والا
اقامت ئې آخرى عمل بلل کېپىي په دې صورت كى په قولو روایتونو
كى تعارض ختمېپىي.

په لمانحە كى تر نامه لاندى لاس تېل

۱- دليل:

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ أَنَّ عَلَيْهَا قَالَ مِنَ السُّنْنَةِ وَضُعُّ الْكَفِ عَلَى الْكَفِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ. (ابو داؤد، باب وضع اليمنى على اليسرى
حديث: ٦٤٥)

ڇباره: حضرت عليؑ فرمایي: چي يو د سنتو خخه
ورغوي پرورغوی باندي په لمانحە كى تر نامه لاندى اينسولول دي.
۲- دليل:

عَنْ عَلَيِّ كَرَمَ اللَّهُ وَجْهُهُ قَالَ مِنْ سُنَّةِ الصَّلَاةِ وَضُعُّ الْأَيْدِي عَلَى الْأَيْدِي تَحْتَ السُّرَّةِ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ١، ص: ٤٢٧)

ڇباره: د حضرت عليؑ خخه روایت دئ چي د لمانحە د
سنتو خخه يو لاسونه پر لاسو باندي تر نامه لاندى اينسولول دي.
۳- دليل:

آلْحَجَاجُ بْنُ حَسَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مِجْلِزِ بْنِ حَمَّالَةَ أَوْ سَعْلَتَهُ قَالَ:
قُلْتُ كَيْفَ يَضْعُ قَالَ بَاطِنَ كَفِ يَبِينِهِ عَلَى ظَاهِرِ كَفِ شِمَالِهِ وَيَجْعَلُهَا
أَسْفَلَ مِنَ السُّرَّةِ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ١، ص: ٤٢٧)

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿١٧﴾

ڇباره: حضرت حجاج بن حسان وايي چي ما د ابومجلز بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خنه و او رېدل يا مي پونتنه ور خنه و کړل چي لموئح کوونکي لاسونه بايد خنگه کښېږدي؟ نو هغه په جواب کي راته و فرمایل چي د راسته لاس ورغوي دي د چېه لاس د ورغوي پر پورتني (داندي) حصه باندي کښېږدي او لاسونه دي ترnamه لاندي و تپري.

٤- دليل:

عَنْ أَبْرَاهِيمَ قَالَ يَضْعُعْ يَمِينَهُ عَلَى شِمَائِلِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ.

(مصنف ابن ابي شيبة، ج: ١، ص: ٤٢٧، كتاب الاثار حديث رقم: ١٢٠)

ڇباره: حضرت ابراهيم نخعي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چي په لمانعه کي خپل راسته لاس پر چېه لاس باندي ترnamه لاندي اېږدي.

٥- دليل:

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ﷺ أَخْذُ الْأَكْفَفِ عَلَى الْأَكْفَفِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ.

(اعلاء السنن، ج: ٢، ص: ١٨٢)

ڇباره: حضرت ابو هريرة رض فرمایي چي لاس په لاس باندي نیول او بیاترnamه لاندي تړل دي.

٦- دليل:

عَنْ أَنَسِ ﷺ قَالَ: ثَلَاثٌ مِّنْ أَخْلَاقِ النُّبُوَّةِ تَعْجِيلُ الْإِفْطَارِ وَ تَأْخِيْرُ السُّحُورِ وَ وَضْعُ الْيَمِينِ عَلَى الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ. (الجواهر النقى على البيهقي، ج: ٢، ص: ٣٢، معارف السنن، ج: ٢، ص: ٤٤٤)

ڇباره: د حضرت انس رض فرمایي چي درې خبری د نبوت د اخلاقو خنه دي: په روژه مات کي بېړه کول، په پېشلمي کي ځنډه یا

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿١٨﴾

تاخیر کول او راسته لاس پر چې لاس باندي په لمانځه کي تر نامه
لاندي ايسنouول.

پر ئيگر د لاس تر لور روايتونه او د هغو لنډه جو ابونه

پر ئيگر د لاس تپلو په هکله موږ درې روايتونه موندلي دي او
هغه درې سره ضعيفه روايتونه دي.
دغیر مقلدینو لومړي دليل:

د حضرت وائل بن حجر رض خخه روایت دئ چې زه نبی کريم
تھے هغه وخت ور غلم چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د مسجد پر لور روان وو،
نبی کريم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام محراب ته ور داخل سو او د تکير تحریمې لپاره ئې
خپل لاسونه پورته کړل او راسته لاس ئې پر چې لاس باندي پر ئيگر
باندي کښېښووی او همدا ډول د مؤمل بن اسماعيل په روایت کي
راغلي دي چې حضرت وائل بن حجر رض فرمایي چې ما نبی کريم
ولیدي چې ده خپل راسته لاس پر چې لاس باندي کښېښووی او
بيا ئې دواړه پر ئيگر باندي کښېښووول.
جواب:

دا روایت متکلم فيه او ضعيف دئ؛ حکه چې د دې روایت په
سنده کي محمد بن حجر منکر الحدیث دئ، د سنن کبری په حاشیه کي
پر دې باندي دې زیات بحث سوی دئ او همدا ډول په دې روایت کي
پر راوی مؤمل بن اسماعيل هم سته چې د محدثینو په نزد ضعفیه دی.
لكه څنګه چې امام بخاري رحمۃ اللہ علیہ د ده به باره کي فرمایي: چې دی

منکر الحديث دئ سره د خپله ضعفه دی د ثقه راویانو مخالفت کوي.
ابن حبان بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي : چي د ده په اکثره روایتو کي خطأ سته.
يعقوب بن سفیان بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي : چي اهل علم ته د ده د روایت خخه
اجتناب او پرهیز کول پکاردي، حکمه چي دی منکر روایتونه بیانوي.
امام دارقطني دی د "کثير الخطاء" په لقب باندي پیژني. امام ابو
حاتم او امام ابو ذر عه هم ده ته "کثير الخطاء" ویلي دي. (میزان
الاعتدال، ص: ۲۲۸، ج: ۴. راوي: ۸۹۴۹. تهذیب الکمال، ص: ۳۸۱، ج: ۱۰.
راوي: ۶۸۲) د سنن کبری په ج: ۲، ص: ۳۰ کي پر حاشیه باندي دا پوره
بحث په تفصیل سره موجود دئ.
دغیر مقلدینو دوهم دلیل:

حضرت هلب طائی بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چي ما نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ولیدي
چي راسته او چېه طرف ته به ئې وکتل او ما ولیدي چي لاسونه ئې پر
خپل ئیگر اینسي وه. او د حدیث راوي يحيی ابن سعید د "هذه على
صدره" وضاحت داسي وکړي: چي راسته لاس ئې د چېه لاس پر
خینګلی باندي اینسو وي. (مسند امام احمد. تحفة الاحوذه. اعلاه السنن)
جواب:

دا روایت هم سخت ضعیفه او متکلم فيه دئ په "عون المعبد"
او "التعليق الحسن" کي پر دې باندي بحث سوی دئ. علامه شوق
نیموي په "التعليق الحسن على آثار السنن" کي په مختلفو دلایلو
سره دا ثابتہ کړې ده چې په حقیقت کي د حضرت هلب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ په روایت
کي د "على صدره" الفاظنه ستہ بلکي دا د کاتب یا لیکوونکی لخوا
یوزیاتی دئ او بل د هلب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ په روایت کي سماک ابن حرب راوي
دئ چاته چې حضرت سفیان، ابن مبارک او شعبه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ضعیف ویلي
دي. (میزان الاعتدال، ص: ۲۳۲، ج: ۲. تهذیب التهذیب، ص: ۲۳۲، ج: ۳. راوي:
(۳۹۰)

د غیر مقلدینو اعتراضونه
د غیر مقلدینو دریم دلیل:

د حضرت طاؤس بن کیسان خنہ مرسل روایت دئ چي نبی کریم
خپل راسته لاس پر چپه لاس باندی اینسووی بیائے دا دواړه په
لمانعه کې پر خپل ئیگر اینسوول. (مراasil ابو داؤد. تحفۃ الاحوڑی)
جواب:

دا روایت مرسل دئ. طاووس خو صحابي نه دئ د طاؤس او د
رسول الله ﷺ په مینځ کي کوم راویان دی د هغوي نوم و نسبان لانه
دي خرګند او د دې روایت په سند کي سلمان بن موسى نومي راوي هم
سته چا ته چي امام بخاري، امام نسائي او امام حاکم رجح اللہ علیہ السلام ضعيف
ویلی دی. (تقریب، ص: ۱۳۶. راوي: ۳۵۳۶)

هر کله چي تر نامه لاندی د لاس تپلو روایتونه هم زیات دی او تر
نامه لاندی په لاس تپلو کي تعظیم هم ډېر دئ او د بنټو سره مشابهت
هم نه سته نو په دې خاطر احناف تر نامه لاندی لاس تپل مستحب
بولی.

د امام په اقتداء کي قرائت نه ویل

د امام ابو حنیفة، امام ابو یوسف، امام محمد، سفیان ثوری،
امام ابن عیینه رجح اللہ علیہ السلام په مذهب سره مقتدي ته په امام پسي قرائت
ویل یا سورۃ فاتحہ ویل مکروہ تحریمي ده؛ که جھري لمونځ وي او که
سری وي. صاحب د هدایې د امام محمد رجح اللہ علیہ السلام قول را نقل کړي دئ
چي هغه په سری لمونځو کي احتیاطاً قرائت خلف الاماں مستحب
بولی خو دا خبره صحيح نه ده. صاحب د هدایې ته پر دغه ئای اشتباہ
سوې ده او په نقل کي تسامح سوې ده ئکه چي امام محمد رجح اللہ علیہ السلام خپله

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٢١﴾

په خپل کتاب مؤطا امام محمد کي خپل او د امام اعظم بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قول داسي رانقل کړي دئ:

قَالَ مُحَمَّدٌ بِسْمِ اللَّهِ لَا قِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيهَا جُهْرٌ فِيهِ وَلَا فَيْمَا
لَمْ يُجْهَرْ بِذَلِكَ جَاءَتْ عَامَةُ الْأَثَارِ وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَيْنَيْفَةَ . (مؤطا امام
محمد، ص: ۹۶، قدیمی کتب خانه)

ڇباره: حضرت امام محمد بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چې په امام پسي د
قرائت حکم نه سته که ئې امام په زوره وايي او که ئې کرار وايي. په
عامو آثارو (حدیشو) همداسي ذکر سوي دي او همدا د امام ابوحنیفه
بِسْمِ اللَّهِ قول هم دئ. (مؤطا امام محمد، ص: ۹۶. قدیمی کتب خانه)

ابن قدامه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لیکلی دي امام احمد بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ داسي فرمایي:
هَذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَصْحَابُهُ وَ التَّابِعُونَ وَ هَذَا مَالِكُ فِي أَهْلِ
الْحِجَازِ وَ هَذَا الثَّوْرِيُّ فِي أَهْلِ الْعَرَاقِ وَ هَذَا الْأَوْزَاعِيُّ فِي أَهْلِ الشَّامِ وَ
هَذَا الْلَّيْثُ فِي أَهْلِ مِصْرَ مَا قَاتَلُوا إِلَيْرَجْلٍ صَلِّي وَ قَرَأَ إِمَامَهُ وَلَمْ يَقْرَأْ هُوَ،
صَلَوَتَكَ بَأْطِلَّهُ . (المغنی، ج: ۲، ص: ۲۶۲)

ڇباره: امام احمد بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چې دانبي کريم بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ او د ده
اصحاب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ او تابعین بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دي. دا په اهل حجاز کي امام مالک
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دئ. دا په عراق کي امام شوري بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دئ. دا په اهل شام کي امام
او زاعي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دئ. دا په اهل مصر کي امام ليث بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دئ. په دغه
تولو کي یوه هم داسي فتوانه ده ورکړي چې امام قرائت کوي او
مقتدی ئې نه کوي نود مقتدی لموخ باطل دئ.

او د ابن قدامه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ شاگرد په شرح مقنع کي لیکي:

وَلَا تَجِبُ الْقِرَاءَةُ عَلَى الْمَأْمُونِ هَذَا قَوْلُ أَكْثَرِ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ مِنْ
كَانَ لَا يَرَى الْقِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ عَلَيْهِ وَابن عباس وَابن مسعود وَابو

سعید و زید بن ثابت و عقبة بن عامر و جابر و ابن عمرو و حذيفة بن الیمان رض و به يقول الثوری و ابن عبینة و اصحاب الرائی و مالک و الزهری و الاسود و ابراهیم و سعید بن جبیر رض قائل ابْنِ سِيَرِينَ رض: لَا أَعْلَمُ مِنَ السُّنَّةِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ. (شرح مقنع، ج: ۲، ص: ۱۱)

او پر مقتدي باندي قرآئت واجب نه دئ؛ د ډپرو اهل العلم قول همدا دئ او کوم اهل العلم چي د قرآئت خلف الامام قائلين نه وه په هغوي کي حضرت علي، حضرت ابن عباس، حضرت ابن مسعود، حضرت ابوسعید، حضرت زید بن ثابت، حضرت عقبه بن عامر، حضرت جابر، حضرت ابن عمر، حضرت حذيفة بن یمان رض شامل دي او د همدي قائلين بيا سفيان ثوري، سفيان بن عيینه، اصحاب رائی، امام مالک، امام زهری، اسود، ابراهیم او سعید بن جبیر رض دي. ابن سیرین رض فرمایي چي د قرآئت خلف الامام سنت گنهل خو زه نه پېژنډ.

گرانو لوستونکو! د "ممن کان لا یرى" الفاظ دا خبره بنبي چي دا نومونه (قرآئت خلف الامام ته) د واجب نه ويونکو پوره نومونه نه دي بلکي دا خود هغوي خخه یو خو روښانه نومونه وه چي موره ذكر کړل او همدا ډول لکه خنګه چي امام احمد رض فرمایلي وه چي د قرآئت خلف الامام د وجوب په هکله په اسلامي نړۍ کي خوک قائل نه دي او دا ډول د محمد بن سیرین رض الفاظ هم دا خرګنده وي چي د قرآئت خلف الامام عمل د سنت خلاف دئ.

۱- دلیل:

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَأَسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرَحَّمُونَ﴾

(سورة الاعراف، آيت: ۲۰۴) ﴿٢٤﴾

ژباره: او کله چي قرآن ويل کېري نوتاسي هغه ته غوب ونيسي او
چپ سئ بنائي چي پرتاسي باندي رحم وسي.

امام ييهقي رحمه الله په كتاب القراءة کي د مرفوع، موقف،
مقطوع خخه دا ثابته وي چي دا آيت د قرائت خلف الامام په باره کي
نازل سوي دي. په امام پسي د قرائت د ثبوت روایتونه تول د دي آيت
خخه مخکي وه حکه چي د دي آيت د نزول خخه مخکي په لمانځه کي
سلام، کلام، د مقتدي قرائت ويل جائز وه. مقتدي به سوره فاتحه او د
هغه سره يو بل سورت هم وايه د دي خخه وروسته د سوره فاتحه خخه
ماسيوا د سورت ويلو خخه ممانعت راغلي او سوره فاتحه لا ويل
کېده. د دي آيت د نزول خخه وروسته سلام، کلام، د مقتدي لپاره په
امام پسي قرائت کول دا توله شيان منسوخه سول حتى چي د سوره
فاتحه ويل هم منسوخه سول. نو که چيري په صحيح سند سره دا
روایتونه ثابت هم سی نود دي آيت د نزول خخه وروسته هغه منسوخه
سوسي دي.

۲- دلیل:

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رحمه الله قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَنَا
بَيْنَ لَنَا سُتَّنَا وَعَلَيْنَا صَلَوةَنَا، فَقَالَ إِذَا صَلَيْتُمْ فَاقْرِبُوا صُفُّ فَكُمْ
ثُمَّ لِيَؤْمِكُمْ أَحَدُكُمْ فَإِذَا أَكَبَّ فَكَبِرُوا (وفي حدیث جریر عن سليمان

عن قتادة من الزيادة) و إذا قرأ فأنصتوا و إذا قال غير المغضوب
عليهم ولا الضالين فقولوا آمين. (صحيح مسلم، ج: ١، ص: ١٧٤)

د ابوموسى اشعري رض خخه روایت دئ چي نبي کريم صلی الله علیہ وسلم موب
ته نصیحت وکړي. وروسته ئې موبوته د سنت تعلیم او تلقین وکړي او
بیا ئې د لمانځه طریقه راته بیان کړه. بیا نبی کريم صلی الله علیہ وسلم وفرمايل: چي
کله تاسو لمونځ کوي نو خپل صفوونه سیده کوي، بیا دی ستاسو خخه
يو سړۍ ستاسو امامت وکړي نو کله چي هغه (اما) تکبیر ووايي نو
تاسي یې هم وواياست. (امام مسلم رض لیکلی دی چي د جریر عن
سلیمان عن قتاده په روایت کي په دې حدیث کي دا اضافه عبارت هم
سته) او کله چي امام قرائت وايي نو تاسي چپ سئ او کله چي امام
غیير المغضوب عليهم ولا الضالين" ووايي نو تاسي "آمين" وواياست.

٣- دليل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رض قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیہ وسلم: إِنَّمَا جُعِلَ
الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا. (نسائي، ج: ١،
ص: ١٤٦، مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ١، ص: ٤١٤)

ژباره: د حضرت ابوهربیرة رض خخه روایت دئ چي رسول الله صلی الله علیہ وسلم
وفرمايل: امام فقط دې لپاره جورېږي چي د هغه اقتداء وسي
نو کله چي هغه (اما) تکبیر ووايي نو تاسو هم تکبیر وواياست او
کله چي هغه قرائت وايي نو تاسي چپ سی.
يادونه:

امام مسلم، امام احمد بن حنبل، امام نسائي، امام ابن جریر
طبری، حافظ ابن تیمیه، حافظ منذری، حافظ ابن کثیر، علامه ابن
حزم، حافظ ابن عبد البر او نورو د حدیشو لویو حافظانو د دې حدیث

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٢٥﴾

تصحیح کپی ده. همدا ډول د "اهل حدیث" فرقی لوی مشر نواب صدیق حسن خان او مولانا شمس الحق ڏیانوی هم دې روایت ته صحیح ویلی دی و گورئ "دلیل الطالب" ص: ۲۹۴ او عون المعبود، ج: ۱، ص: ۲۳۵.

٤- دلیل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمِ بِهِ فَإِذَا كَبَرَ فَكَبِرُوا وَ إِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا وَ إِذَا قَالَ عَيْرَ الْمُغْضُوبُ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينٌ. (ابن ماجه، ص: ۶۱. مشکو، ص: ۸۱. طحاوی، ص: ۱۴۲)

ڇباره: د حضرت ابوهیرة ﷺ خخه روایت دئ چې رسول الله ﷺ و فرمایل: امام فقط دې لپاره جو پېږي چې د هغه اقتداء و سی نو کله چې هغه (امام) تکبیر و وايی نو تاسو هم تکبیر و واياست او کله چې هغه قرآئت وايی نو تاسی چپ سی او کله چې "عَيْرَ الْمُغْضُوبُ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ" و وايی نو تاسی "آمین" و واياست.

٥- دلیل:

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا فَإِذَا كَانَ عِنْدَ الْقَعْدَةِ فَلْيُكْنِ أَوَّلَ ذُكْرٍ أَحِدُكُمْ التَّشَهُدُ. (ابن ماجه، ص: ۶۱) وَ أَتَبَثَ تَصْحِيفَهُ الْحَافِظُ مُغْلَطَائِي عَنْ جَمَاعَةِ مِنْ الْحُفَّاظِ. (الاعلام قلمی، ج: ۴، ص: ۸۱)

ڇباره: د ابو موسی اشعری ﷺ خخه روایت دئ چې نبی کریم ﷺ و فرمایل: چې کله امام قرآئت و کړي نو تاسی هم چپ سئ او کله

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٢٦﴾

چي په ناسته کي وي نو ستاسو خخه دي باید د هريوه اول ذكر تشهد
(التحيات) وي.

٦- دليل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْصَرَفَ مِنْ صَلَاةِ جَهَرَ
فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ هَلْ قَرَأَ مَعِي أَحَدٌ مِّنْكُمْ أَنْفَاقًا؟ فَقَالَ رَجُلٌ نَعَمْ يَا
رَسُولَ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ! قَالَ إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أُنَازِعُ الْقُرْآنَ قَالَ فَإِنَّمَا النَّاسُ
عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِينَا جَهَرَ فِيهِ النَّبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِالْقِرَاءَةِ
مِنَ الصَّلَوَاتِ حِينَ سَيِّعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . (ابو داؤد، ص:

١٤٦، نسائي، ص: ٢٩. مؤطرا امام مالک، ص: ٩٥. مؤطرا امام محمد)

ڦباره: د حضرت ابو هيره رضي الله عنه روایت دئ چي رسول الله
د یوه جهري لمانحه خخه فارغه سو نوئي و پونبتل چي آيا او س
له تاسو خخه چا په ما پسي قرائت وکري؟ یو سري وويل: هو! ما
هماسي وکړل يا رسول الله رضي الله عنه! ابو هيره رضي الله عنه فرمادي چي رسول
الله رضي الله عنه و فرمایل: چي ٿکه خو ما د خپل نفس سره ويل چي زما سره د
قرآن په قرائت کي جگرهولي کېږي؟ (د رسول الله رضي الله عنه د دې ارشاد
خخه وروسته) په کومو لمونځو کي چي رسول الله رضي الله عنه په زوره قرائت
وایه صحابه کرامو رضي الله عنه په هغه لمونځو کي قرائت پربنوي.
فايده:

دا دنبي کريم رضي الله عنه یوه ځانګرتيا وه چي دی (رضي الله عنه) به په
لمانحه کي د پتو کارو خخه هم متاثر کېدي. په لمانحه کي به د ده
(رضي الله عنه) احساس او قوت مدرکه پر زور سوله د شا طرف به ئې داسي
ليدي لکه د مخ طرف. که به د چا او دس صحيح نه وو یا به چا په کرار
آواز سره قرائت وایه نونبي کريم رضي الله عنه به په پوهېدي او په دې حدیث

د غیر مقلدینو اعتراضونه

کی د قرائت مطلق انکار دئ دا پر جھریا سورت حمل کول صحیح نه
دئ. امام نسائی رض فرمایي:

فِيهِ تَرْكُ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيمَا جُهِرَ بِهِ. (زجاجة المصايح،

ج: ۱، ص: ۲۴۷)

ڇباره: په دې حدیث کي په جھری لمونځو کي په امام پسي
قرائت پر پښوول ذکر دئ.

٧- دليل:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رض قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان: مَنْ كَانَ
لَهُ إِمَامٌ فَقِرَأَ عَلَيْهِ الْإِمَامُ لَهُ قِرَاءَةً. (مؤطا امام محمد، ص: ۹۸. مصنف ابن
ابي شيبة، ج: ۱، ص: ۴۱۲. مسند احمد، ج: ۳، ص: ۳۳۹. طحاوي، ص: ۱۴۲:
واللفظ له)

ڇباره: د حضرت جابر رض خخه روایت دئ چې رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان
و فرمایل: کوم سپړی چې د امام په اقتداء کي لمونځ کوي هغه ته د امام
قرائت کفايت او بسنې کوي.

٨- دليل:

عَنْ أَنْسِ رض قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ أَ
تَقْرَءُونَ وَ الْإِمَامُ يَقْرَأُ فَسَكَنُوا فَسَأَلَهُمْ ثَلَاثًا فَقَالُوا إِنَّا لَنَفْعَلُ هَذَا
قَالَ فَلَا تَفْعَلُوا. (طحاوي، ج: ۱، ص: ۱۴۳)

ڇباره: د حضرت انس رض خخه روایت دئ چې رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان
لمونځ ادا کړي بیا (موږ) ته متوجه سو او و ئې و فرمایل: آیا تاسو
قرائت لوستي حال دا دئ چې امام قرائت کوي؟ بیا صحابه
کرامو رض چو پتیا اختيار کړه، درو څلوا ویلو و روسته صحابه کرامو

د غيير مقلدينو اعتراضونه

﴿٢٨﴾

وويل چي هو (موبر) قرآئت لولي. نونبي كريم ﷺ وفرمايل
چي داكارمه کوئ. ٩- دليل:

عَنْ حَطَّانَ بْنِ عَنْبَرِ اللَّهِ أَنَّ أَبَّا مُوسَى قَالَ: حَطَّبَنَا رَسُولُ اللَّهِ
كَلِمَاتِهِ فَعَلَمْنَا سُنَّتَنَا وَبَيْنَ لَنَا صَلَوةً فَقَالَ إِذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِرُوا فَإِذَا
قَرَأَ فَأَنْصِتُوا. (صحیح ابی عوانه، ج: ٢، ص: ١٣٣)

ثیاره: د حطان بن عبد الله ﷺ خخه روایت دئ چي ابو موسى
اشعری ﷺ دا بیان وکړي چي رسول الله ﷺ موږته خطبه وویل په
کومه کې چي ئې موږته د سنت تعليم راکړي او موږته ئې د لمانځه
طريقه بیان کړه چي امام تکبیر ووایي نوتاسو هم تکبیر ووایاست او
کله چي هغه قرآئت پېل کړي نوتاسو چپسی.
١٠- دليل:

عَنْ أَبِي مُوسَى الْشَّعْرَىٰ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ كَلِمَاتِهِ : إِذَا قَرَأَ
الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا وَ إِذَا قَالَ غَيْرُ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا
آمِين. (صحیح ابی عوانه، ج: ٢، ص: ١٣٣)

ثیاره: د ابو موسى اشعری ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ
وفرمايل: چي کله امام قرآئت کوي نوتاسي چپسی او کله چي
هغه "غَيْرُ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ" ووایي نوتاسي "آمين"
ووایاست.
١١- دليل:

عَنْ أَبِي مُوسَى الْشَّعْرَىٰ قَالَ: عَلِمْنَا رَسُولُ اللَّهِ كَلِمَاتِهِ قَالَ: إِذَا
قُبْلْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَيُؤْمِكُمْ أَحَدُكُمْ وَ إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا. (مسند امام
احمد، ج: ٤، ص: ٤١٥)

ڇباره: د ابو موسى اشعری ﷺ خخه روایت دئ چي نبي کريم
موبرته (د لمانعه) تعلیم را کپي چي کله تاسي د لمانعه په اراده
ولاد پسي نو ستاسو خخه دي يو ستاسي امام جو پسي او کله چي هغه
قرائت کوي نو تاسي چپ سئ.
۱۲- دليل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانُوا يَقْرَءُونَ خَلْفَ النَّبِيِّ
فَقَالَ خَلَطْتُمْ عَلَى الْقِرَاةِ. (طحاوی، ج: ۱، ص: ۱۴۲)
ڇباره: حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ روایت کوي چي خلکو په
رسول الله ﷺ پسي قرائت کوي نو نبي کريم ﷺ د دوى پر دې عمل
باندي و فرمایل چي تاسي پر ما باندي قرائت گه و ڈکپي.
يادونه:

داروايت په مسنند احمد، مسنند ابو ليلى او په مسنند بزار کي هم
سته او امام هيشمي ﷺ د مسنند احمد د روایت په باب ليکي:
"رَجَالُهُ رِحَالُ الْبُخَارِيِّ" (مجمع الزوائد، ج: ۲، ص: ۱۱۰) او محقق مارديتي
ليکي: "وَهُلَّا سَنَدُ جِيدٌ". (الجوهر النقى، ج: ۲، ص: ۱۶۳)
۱۳- دليل:

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: نَهَى رَسُولُ
اللَّهِ عَنِ الْقِرَاةِ خَلْفَ الْإِمَامِ قَالَ وَأَخْبَرَنِي أَشْيَاخُهَا أَنَّ عَلَيْهَا
قَالَ: مَنْ قَرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ فَلَا صَلَاتَةَ لَهُ قَالَ وَأَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ
عُقْبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ وَأَبَابَكِرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ كَانُوا يَنْهَوْنَ عَنِ
الْقِرَاةِ خَلْفَ الْإِمَامِ. (مصنف عبد الرزاق، ج: ۲، ص: ۱۳۹)

ڇباره: عبد الرحمن بن زيد بن اسلم د خپل پلار زيد بن اسلم خخه
روایت کوي چي رسول الله ﷺ په امام پسي د قرائت کولو خخه منعه

کپري ده. عبدالرحمن وايي چي موبه ته زموږ مشائخو ويلی دي چي حضرت علي کرم اللہ علیہ و فرمايل: کوم سپري چي په امام پسي قرائت وکپري د هغه لمونځ نه دي صحيح او ما ته موسى بن عقبه و ويل چي رسول الله ﷺ او حضرت ابوبكر صديق، حضرت عمر او حضرت عثمان په امام پسي د قرائت د لوستلو خخه منعه کول.

يادونه:

د حدیثو کتاب "مصنف عبدالرازاق" د امام بخاري رحمۃ اللہ علیہ د استاذ د امام عبدالرازاق رحمۃ اللہ علیہ دئ.

۱۴- دليل:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا جئتم إلى الصلاة ونحن سجود فاسجدوا ولا تدعواها شيئاً و من أدرك الركعة فقد أدرك الصلاة. (ابو داؤد ج: ۱، ص: ۱۲۹)

ثباره: د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه شخه روایت دئ چي رسول الله رحمۃ اللہ علیہ و فرمايل: کله چي تاسي په داسي حال کي لمانحه ته راسي چي موبه په سجده کي يو نو تاسي سجدي ته ولاړ سی او دا (سجده) مه شمېري او چا چي رکوع و نیول نو پېشکه هغه لمونځ و نیوی.

۱۵- دليل:

عن أبي هريرة رضي الله عنه أنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَدْرَكَهَا قَبْلَ أَنْ يُقْيِمَ الْإِمَامُ صُلْبَهُ. (صحیح ابن خزیمه، ج: ۳، ص: ۴۵)

ثباره: د ابوهريرة رضي الله عنه شخه روایت دئ چي رسول الله رحمۃ اللہ علیہ و فرمايل: چا چي د امام د را پورته کېدو شخه مخکي رکوع و نیول نو په تحقیق سره هغه رکعت و نیوی.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: إِذَا أَذْرَكْتَ الْإِمَامَ رَاكِعًا فَرَكِعْتَ قَبْلَهُ
أَنْ يَرْفَعَ فَقَدْ أَذْرَكْتَ وَإِنْ رَفَعَ قَبْلَهُ أَنْ تَرْكَعَ فَقَدْ فَاتَّكَ. (مصنف
عبدالرزاق، ج ۲، ص ۲۷۹)

ڇباره: حضرت عبدالله بن عمر فرمایی: کله چي تاسي امام د رکوع په حالت کي و موندي او د هغه د رکوع خخه د را پورته کدو مخکي تاسي رکوع و کوه نو تاسي رکعت و موندي او که ستاسو د رکوع کولو خخه مخکي امام سر را پورته کوي نو رکعت مو فوت (تپ) سو.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: إِذَا جِئْتَ وَ الْإِمَامُ رَاكِعٌ فَوَضَعْتَ
يَدَيْكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ قَبْلَهُ أَنْ يَرْفَعَ رَأْسُهُ فَقَدْ أَذْرَكْتَ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج ۱، ص ۲۷۴)

ڇباره: حضرت عبدالله بن عمر فرمایی: کله چي ته د امام د رکوع په حالت کي راغلي او د امام د سرد را پورته کدو خخه مخکي تا پر خپل ٿنگنو لاسونه کښېنسوول (يعني رکوع ته ولاړي) نو تا رکعت ونيوي.

مقتدى چي د امام د رکوع کولو په وخت کي راسي او په رکوع کي شامل سي او سوره فاتحه نه و وايي بيا هم دده دارکعت کېږي، نو معلومه سول چي مقتدى ته د امام په اقتداء کي سوره فاتحه ويل ضروري نه ده کنې نود دې سړي دارکعت به نه کېدلای.

سورة فاتحہ ھم په قرائت کی شاملہ ۵۵

۱۸- دلیل:

عَنْ أَنْسِ بْنِ الْمُقْبَلِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ كَانُوا يَفْتَتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . (ابوداؤد، ج: ۱، ص: ۱۱۴، ترمذی، ج: ۱، ص: ۵۷)

ڇباره: د حضرت انس ڀوٽ خخه روایت دئ چي نبی کريم ڀوٽ او حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر او حضرت عثمان ڀوٽ به د "الحمد لله رب العالمین" خخه قرائت پیل کوي.

۱۹- دلیل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ اسْتَفْتَحَ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ لَمْ يَسْكُنْ . (مسلم، ج: ۱، ص: ۲۱۹)

ڇباره: د ابو ھیرۃ ڀوٽ خخه روایت دئ چي نبی کريم ڀوٽ چي به د وهم رکعت خخه را پورته کپدي نو به ئې قرائت د "الحمد لله رب العالمین" خخه پیل کوي.

۲۰- دلیل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . (ابن ماجہ، ص: ۵۹)

ڇباره: د حضرت ابو ھیرۃ ڀوٽ خخه روایت دئ چي نبی کريم ڀوٽ د "الحمد لله رب العالمین" خخه قرائت پیل کوي.

د قرآئت خلف الامام په باره کي د صحابه کرامو ﷺ فتوا

۲۱- دليل:

عَنْ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: مَنْ صَلَّى رَكْعَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا يَأْمِرَ الْقُرْآنَ فَلَمْ يُصَلِّ إِلَّا أَنْ يَكُونَ وَرَاءَ الْإِمَامِ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (الترمذی، ج: ۱، ص: ۷۱، مؤطراً امام محمد، ص: ۹۵)

ڇباره: وهب بن كيسان رضي الله عنه فرمایي چي ما د حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه خخه او رېدل چي چا لمونځ وکړي او سوره فاتحه ئې نه وویل نو هغه لمونځ ګرسره کړي نه دئ. مګر د امام په اقتداء کي چي کوم لمونځ وکړي (په هغه کي د سوره فاتحه چي ویلو ضرورت نه سته). امام ترمذی رضي الله عنه فرمایي چي دا حدیث حسن صحیح دئ.

۲۲- دليل:

عَنْ عَطَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَأَلَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ الْإِمَامِ فَقَالَ لَا قِرَاءَةَ مَعَ الْإِمَامِ فِي شَيْءٍ . (مسلم، ج: ۱، ص: ۲۱۵)

ڇباره: حضرت عطاء بن يسار رضي الله عنه فرمایي چي ما د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه خخه په امام پسي د قرآئت کولو په باره کي وپونتل، نو هغه و فرمایل چي په امام پسي هیڅ قرآئت نه کېږي.

٢٣- دلیل:

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَا يَقْرُأُ خَلْفَ الْإِمَامِ إِنْ جَهَرَ وَلَا
إِنْ خَافَتْ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۱، ص: ۴۱۳)

ژباره: د حضرت زید بن ثابت رضی الله عنہ خخه روایت دئی چی په امام پسی قرآئت مه وایاست؛ که امام په زوره قرآئت وایی او که ئې کرار وایی.

٢٤- دلیل:

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَا قِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۱، ص: ۴۱۲)

ژباره: حضرت زید بن ثابت رضی الله عنہ فرمایی: په امام پسی هیخ دول قرآئت نه ستہ.

٢٥- دلیل:

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ لَا يَقْرُأُ
خَلْفَ الْإِمَامِ فِيمَا يُجْهَرُ فِيهِ وَ فِيمَا يُخَافَتُ فِيهِ فِي الْأُولَى يَعْتَدُ وَ لَا فِي
الْآخِرَى يَعْتَدُ. (مؤطا امام محمد، ص: ۱۰۰)

ژباره: حضرت علقمه بن قيس فرمایی چی حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنہ به په امام پسی قرآئت نه کوي نه په جهري لمونحو کي او نه په سري لمونحو کي، نه په اولورکعتو کي او نه په آخرورکعتو کي.

٢٦- دلیل:

قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: تَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۱، ص: ۴۱۲)

ژباره: حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنہ فرمایی: چی تا ته د امام قرآئت کفايت او بسنے کوي.

٢٧- دليل:

مَالِكُ بْنُ حَاجَلَةَ عَنْ نَافِعِ بْنِ حَاجَلَةَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا سُئِلَ هُنَّ يَقْرَأُ أَحَدُ خَلْفِ الْإِمَامِ؟ قَالَ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ خَلْفَ الْإِمَامِ فَحَسِبْتُهُ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ وَإِذَا صَلَّى وَحْدَهُ فَلَيَقْرَأُ. قَالَ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ.

(مؤطرا امام مالک، ص: ٦٨، مؤطرا امام محمد: ٩٥)

ثیاره: امام مالک بـ حضرت نافع بـ خخه روایت کړی دئ چې د عبدالله بن عمر بـ خخه به چې وپونښل سوه چې آیا یو شوک په امام پسي قرآئت کولای سی؟ نو ده به و فرمایل: چې په تاسو کې چې شوک په امام پسي لمونځ و کړي نو هغه ته د امام قرآئت کفایت کوي او چې یوازی لمونځ کوي نو بیا دی قرآئت و کړي. او نافع بـ وايې چې حضرت عبدالله بن عمر بـ به په امام پسي قرآئت نه لوستي.

٢٨- دليل:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ بْنِ حَاجَلَةَ قَالَ: قَالَ عَلَيْهِ كَرْمَ اللَّهِ وَجْهُهُ: مَنْ قَرَأَ مَعَ الْإِمَامِ فَلَيَسَ عَلَى الْفِطْرَةِ قَالَ: وَقَالَ ابْنَ مَسْعُودٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: مُلِئَ فُؤُدُهُ تُرَابًا. قَالَ: وَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: وَدَدْتُ أَنَّ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي فِيهِ حَجَرٌ.

(مصنف عبدالرزاق، ج: ٢، ص: ١٣٨)

محمد بن عجلان بـ فرمایي چې حضرت علي بـ و فرمایل: کوم سړۍ چې په امام پسي قرآئت کوي هغه پر فطرت باندي نه دئ. او ابن مسعود بـ و فرمایل: (کوم سړۍ چې په امام پسي قرآئت کوي) د هغه خوله دي د خاورو ډکه سی. او حضرت عمر بـ

و فرمایل: کوم سپری چي په امام پسي قرائت کوي زما زره غواوري چي
دهعه په خوله کي دبره واي.
۴۹- دليل:

وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءُ : أَرِنِي أَنَّ الْإِمَامَ إِذَا أَمَرَ الْقَوْمَ فَقَدْ كَفَأَ
هُمْ. (طحاوي، ج: ۱، ص: ۱۴۲)

ثباره: حضرت ابو الدرداء فرمایي: زه پوهېږم چي امام کله
د قوم امامت و کړي نو د ده قرائت د قوم لپاره کفایت کوي.
۴۰- دليل:

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ قَالَ : وَدِدْتُ أَنَّ الَّذِي يَقْرَأُ حَلْفَ
الْإِمَامِ فِي فِيهِ جَمْرَةً . (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۱، ص: ۴۱۲). مؤطا امام محمد،
ص: ۱۰۱)

ثباره: سعد بن ابي وقادس فرمایي: زما زره غواوري چي
کوم سپری په امام پسي قرائت کوي د هعه په خوله کي سکروته واي.
۴۱- دليل:

عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ : سَئَلْتُ سُوَيْدَ بْنَ عَفْلَةَ
أَقْرَأَ حَلْفَ الْإِمَامِ فِي الظُّهُرِ وَالْعَصْرِ ؟ فَقَالَ : لَا ! . (مصنف ابن ابي شيبة،
ج: ۱، ص: ۴۱۳)

ثباره: ولید بن قيس فرمایي: چي ما د سوید بن غفلة
څخه و پوبنتل چي آيا زه مانښين او مائیځګر په امام پسي قرائت
ووایم؟ نو هعه راته و فرمایل: یا! (مهئې وايه)

د قرآئت خلف الامام په اړه د لويو تابعينو فتوا

٣٢- دليل:

عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ حَمْلَةَ قَالَ: وَدِدْتُ أَنَّ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ مُلِئَ فُوهُ ثُرَابًاً. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ١، ص: ٤١٣)

حضرت اسود بن يزيد بْنِ حَمْلَةَ فرمایي: زه غواړم کوم سپړی چې په امام پسي قرآئت کوي د هغه خوله دی د خاورو ډکه سی.

٣٣- دليل:

أَنَّ عَلْقَمَةَ بْنَ قَيْسَ بْنِ حَمْلَةَ قَالَ: إِنَّ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ مُلِئَ فُوهُ. قَالَ: أَحْسِبُهُ. قَالَ: ثُرَابًاً أَوْ رَضْفًاً. (مصنف عبد الرزاق، ج: ١، ص: ١٣٨)

ژباره: حضرت علقمه بن قيس بْنِ حَمْلَةَ فرمایي: کوم سپړی چې په امام پسي قرآئت کوي الله تعالى دي وکړي چې د هغه خوله د خاورو ډکه سی.
فایده:

حضرت اسود بْنِ حَمْلَةَ او حضرت علقمه بن قيس بْنِ حَمْلَةَ د هغو لويو تابعينو خخه دي کومو چې به د صحابه کرامو بْنِ حَمْلَةَ په دور کي فتاوی ورکولي.

دغیر مقلدینو د قرائت خلف الامام په اړه دلایل او د هغوي جوابونه

دغیر مقلدینو لومړي دليل:

حَدَّثَنَا سُفِيَّانُ، حَدَّثَنَا الرُّزْهَرِيُّ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحةِ الْكِتَابِ. (بخاري)

ژباره: سفيان بن حمزة روایت کړی دئ د زهري بن حمزة خنه، هغه د محمود بن ربيع بن حمزة خنه، هغه د عباده بن صامت بن حمزة خنه چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چا چې سورۃ فاتحہ نه وویل د هغه لموخ نه دي سوی.

جواب:

همدا حدیث په همدي سند سره په ابو داؤد کي داسي راغلى دئ:

سُفِيَّانُ عَنْ الرُّزْهَرِيِّ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحةِ الْكِتَابِ فَصَاعِدًا. (ابو داؤد، ج: ۱، ص: ۱۱۹)

ژباره: سفيان بن حمزة روایت کړی دئ د زهري بن حمزة خنه، هغه د محمد بن ربيع بن حمزة خنه، هغه د عباده بن صامت بن حمزة خنه چې رسول الله ﷺ و فرمایل: چا چې سورۃ فاتحہ او نور (د قرآن خنه) نه ولوستل د هغه لموخ نه دي سوی.

ددی حدیث هم ټوله راویان ثقه دئی یوراوي هم ضعیفه پکنې نه سته. نو معلومه سول چي په بخاري شریف کي دا حدیث په تفصیل سره نه وو اوس نو مقتدي ته لازمه ده چي د سوره فاتحې سره یو بل سورت هم ووايي. بيا خونه د غیر مقلدینو لمونځ کېږي چي د امام په اقتداء کي یوازي سوره فاتحه وايي د سوره فاتحې وروسته بل سورت نه وايي ځکه چي په دې حدیث کي خو راغله چي د فاتحې خخه ماسپوا بل سورت ونه وايي نو لمونځ ئې نه صحيح کېږي. په اصل کي خبره دا ده چي د حدیث په مطلب د حدیث راویان تر موږ نه پوهېږي. راسئ! چي د دې حدیث مطلب د دې حدیث د راوی سفيان بن عیینه رض څخه و پونتو.

قَالْ سُفِيَّانُ: لَمْ يُصَلِّيْ وَحْدَةً. (ابوداؤد، ج: ۱، ص: ۱۱۹)

ڇباره: سفيان رض فرمایي: چي د حدیث د هغه چا په باره کي دئ چي یوازي لمونځ کوي.

د امام بخاري رض استاذ امام احمد بن حنبل رض د دې حدیث د تشریح په هکله څه وايي؟ په ترمذی کي راغلي دئ چي:
أَحَمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رض فَقَالَ: مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و آله و سلّم لَا صَلَاةَ

لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ إِذَا كَانَ وَحْدَهُ. (ترمذی، ج: ۱، ص: ۷۱)

ڇباره: امام احمد بن حنبل رض فرمایي: چي د نبی کريم صلی اللہ علیہ و آله و سلّم د دې قول "لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ" مطلب دا دئ چي کله لمونځ کوونکي یوازي وي. (نو هغه وخت ده ته لازمه ده چي سوره فاتحه وايي)

د دې څخه پرته نورو صحابه کرامو صلی اللہ علیہ و آله و سلّم همدا مطلب ځني اخيستي دئ لکه پورته چي بیان سو.

دغیر مقلدینو اعتراضونه
دغیر مقلدینو دوهم دليل:

حضرت عباده رض فرمایي: چي د سهار لموئع موبه پهنبي کريم
پسي کوي اونبي کريم صل قرائت لوستي. نو پر رسول الله
باندي قرائت ثقيل (دروند) سو نو کله چي د لمانجه خخه فارغه
سو نوئي و فرمایل: بنايي چي تاسو په امام پسي قرائت کوي؟ موب
ورته و ويل: يا رسول الله صل! موبئي ژر ژر وايو. نو ده مبارک
(صل) و فرمایل: "لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، فَإِنَّهُ لَا صَلُوةَ لِمَنْ
لَمْ يَقْرَأْ بِهَا" يعني يوازي سورة فاتحه واياست خكه چي د هغې پرته
لمونع نه صحيح كېري او نور خه مه واياست. (رواه ابو داؤد والترمذى)
جواب:

که خه هم شافعیه حضرات د خپل مسلک مطابق د دي حدیث
تصحیح کړي ده او امام ترمذی رحمه اللہ هم دي حدیث ته حسن ویلي دي
ليکن متاسفانه دا حدیث معلول او ضعیف دئ، د متن او سند دواړو له
لحاظه مضطرب دئ. ابن تیمیه رحمه اللہ ليکي چي: "دا حدیث په ډپرو
وجوهاتو سره د حدیث د امامانو په نزد معلول دئ. امام احمد او نورو
د حدیث امامانو د دي حدیث ضعف بیان کړي دئ". (فتاوی ابن تیمیه،
ج، ۲۳، ص: ۲۸۷)

د دي حدیث په سند کي محمد بن اسحاق ستنه نو هغه چي کله
يوازي وي نو په احكامو کي د هغه روایت حجت او دليل نه دئ.
(الدرایه لابن حجر. المیزان للذهبی)

که خه هم امام بخاري رحمه اللہ او شعبه رحمه اللہ د محمد بن اسحاق
توثيق کړي دئ ليکن جمهورو محدثينو بیا هغه ضعیف بللى دئ. امام
مالک رحمه اللہ د دي راوي په هکله فرمایي: "گذاب د جاں" او ابن قطان
رحمه اللہ او وهب رحمه اللہ فرمایي: "گذاب" او همدا ډول امام احمد،

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٤١﴾

نسائي، ابو حاتم، ابن نمير، دارقطني، ابوذرعه، بيهقي، مارديتي،
ابن معين، دامام بخاري استاذ علي بن المديني، ذهبي، ابن حجر او
نورو محدثينو رهنجه بخري دی ضعيف بللى دئ. قاضي شوكاني رهنجه الله په
"نيل الاوطار" ج: ۱، ص: ۲۳۴ کي ليکي:

"إِنِّي سَحَاقٌ لَّيْسَ بِحُجَّةٍ لَا سِيَّمَا إِذَا عَنَّعَنَ".

ثباره: محمد ابن اسحاق حجت نه دئ په خاصه توگه چي هغه په
عن عن سره روایت کوي.

دغیر مقلدینو لارښود نواب صديق حسن خان په دليل الطالب
ص: ۲۳۹ کي ليکي:

"محمد ابن اسحاق حجت نیست" يعني محمد ابن اسحاق حجت
نه دئ. نو لهذا د جمهورو په مقابله کي دامام بخاري رهنجه الله او شعبه
رهنجه الله توثيق مرجوح دئ. د په خخه پرته په د په حدیث کي يو راوي
مکحول مدلس دئ او په عن عن سره روایت کوي او د محدثينو په نزد
دلس عننه مقبوله نده. ابن سعيد رهنجه الله هم ليکي چي مکحول د
حضرت عباده رهنجه الله خخه هیخ حدیث نه دئ او په دلیلی. (تهذیب التهذیب،
ج: ۱۰، ص: ۲۹۲) او د د په بعضو طرق کي نافع مجھوله راوي دئ.
دغیر مقلدینو دریم دلیل:

د حضرت ابو هريرة رهنجه الله خخه روایت دئ چي چا لمونع وکړي او
سورة فاتحه ئې پکښي نه وویل نو د هغه لمونع ناقص دئ، ناقص
دئ، ناقص دئ. (ابو سائب رهنجه الله وايي) چي ما د حضرت ابو هريرة
رهنجه الله خخه و پوبنتل چي زه کله په امام پسي ولارم یم نوشه و کرم؟ هغه
زما خینګله و بنورول او جواب ئې را کړي: "إِقْرَأْ بِهَا فِي تَفْسِيكٍ" (د خپل
خان سره ئې ووايده)

جواب:

ددی په سند کي يوراوي علاء بن عبد الرحمن دئ. دده په هکله امام ابن معين رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي د د حدیث حجت نه دئ. امام بن عدي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي دا قوي نه دئ. ابو حاتم رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي دا منکر احادیث بیانوی. ابو ذر عه رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي دا قوي نه دئ.
دغیر مقلدینو خلورم دليل:

حضرت ابو هریرہ رض حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسالم خخه روایت کوي چي کوم سپری فرض لمونخ د امام سره و کپری هغه دی د امام په چپوالی کی سورة فاتحہ و وایی. (کتاب القراءة، ص: ۵۴. مستدرک، ج: ۱، ص: ۲۳۸)

جواب:

ددی حدیث په سند کي محمد بن عبدالله بن عبید بن عمیر ضعیف دئ. امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ په ضعفاء ص: ۲۸ کي، امام مسلم رحمۃ اللہ علیہ په صحیح مسلم ج: ۱، ص: ۲۰ کي، امام نسائی رحمۃ اللہ علیہ په ضعفاء صغير ص: ۲۵ کي، امام دارقطنی رحمۃ اللہ علیہ په دارقطنی ج: ۱، ص: ۱۲۱ کي او په خپله امام یہقی رحمۃ اللہ علیہ هم دی ضعیف بلی دئ.

په میزان الاعتدال کي راغلي دی چي امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي دا راوي منکر الحديث دئ او امام نسائي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي متروک دئ. (میزان الاعتدال، ج: ۳، ص: ۵۹۰) په لسان المیزان ج: ۵، ص: ۲۱۶ کي هم دی راوي ته ضعیف ویل سوی دئ.

دغیر مقلدینو پنځم دليل:

عمرو بن شعیب د خپل پلار په واسطه د خپل نیکه خخه روایت کوي چي حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسالم به انصات (چپوالی) کوي او صحابه کرامو رحمۃ اللہ علیہ به قرائت کوي. (کتاب القراءة، ص: ۶۹-۸۶)

جواب:

عمرو بن شعیب که خلیل تقدیم کی خواکن کله چی هفه د عن اییه عن جده روایت کوی نو دا بالاتفاق قابل قبول نه دئ. امام علی بن المدینی رض هم تصريح کوی چی عمرو بن شعیب د عن اییه عن جده روایت و کرپی نو هفه ضعیف دئ. (تهذیب التهذیب، ج: ۸، ص: ۳)

پر دی سند باندی کلام او د دی ضعف په ډپرو کتابو کی سته، د مثال په ډول په سنن ترمذی ج: ۱، ص: ۱۴۳ او ۸۲، میزان الاعتدال ج: ۲، ص: ۲۶۳، تهذیب التهذیب ج: ۸، ص: ۵۳، مستدرک حاکم ج: ۱، ص: ۱۹۷.

دغیر مقلدینو شپرم دلیل:

د عمرو بن شعیب عن اییه عن جده په سند سره روایت چی چا د امام په سکوت (چپوالی) کی سورۃ فاتحه و نه ولیل د هفه لموئح کامل نه دئ. (كتاب القراءة، ص: ۵۲)

جواب:

د دی سند ضُعْف موبو په ننَّحَم دلیل کی بیان کرپی او د دی خخه پرته په دی روایت کی محمد بن عبد الله بن عبید بن عمر هم سته د کوم ضعف چی د خلورم دلیل په جواب کی بیان سو.
دغیر مقلدینو اووم دلیل:

حضرت سعید بن جبیر رض فرمایی چی پیشکه د سلفو خخه چی به چاد خلکو امامت کوی نو الله اکبر به ئې و وایه او چپ به سو تر هفه وخته پوري چی د ده به دا یقین وسو چی اوس به نو هر مقتدی سورۃ فاتحه ولیپی وي نو بیا به ئې قرآن شروع کوی بیا به نو مقتدیان چپ سو.

جواب:

د دی په سند کي دوه روایان ضعیف دي؛ يو عبدالله بن رباء مکي دي. د دي راوي امام احمد، ازدي، او ساجي رحمه الله تعالى تضییف کړي دي. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۲۲۱). تهذیب التهذیب، ج: ۵، ص: ۲۱۱) دوهم عبدالله بن عثمان بن حُشیم دي. دا راوي امام نسائي، امام ابن معین، امام ابو حاتم، حافظ ابن حبان، امام ابن المديني او امام دارقطني رحمه الله تعالى ضعیف بللي دي. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۴۵۹). تهذیب التهذیب، ج: ۵، ص: ۳۱۵. نصب الرایه، ج: ۱، ص: ۳۵۳)

دغیر مقلدینو اتم دلیل:

د ابوهربة رض خخه روایت دئ چي د امام لپاره دوي سکتي (چپولي) دئ داد فاتحې د لوستلو لپاره غنیمت و ګنۍ. (جزء القراءة، ص: ۵۸)

جواب:

په دې کي اوله خبره خودا ده چي دا د ابوهربة رض خخه روایت دئ که د ابو سلمه تابعي رحمه الله تعالى خخه؟ راویانو ته په دې کي شک دئ د دې خخه پرته په دې روایت کي موسى بن مسعود ضعیف دي. دې روایي ته امام احمد، امام ترمذی، امام ابن خزیمه، بزار، ابو حاتم، عمرو بن علی الفلاس، ابو احمد الحاکم، امام حاکم، ابن قانع، ساجي او دارقطني رحمه الله تعالى ضعیف و یلی دي. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۲۲۱). تهذیب التهذیب، ج: ۱۰، ص: ۳۷۱)

دغیر مقلدینو نهم دلیل:

د ابوهربة رض خخه روایت دئ چي د امام په سکته (چپولي) کي د فاتحې د ويلو پرته لموئح نيمګړي دي. (كتاب القراءة، ص: ۶۶)

د دې حديث په سند کي اسحاق بن عبد الله بن ابى فروه ضعيف دئ. دا راوي امام مالک، امام شافعي، امام نسائي، ابو حاتم، ابن جبان، ابو زرعة، ابن عمار، علي بن المديني، دارقطني، برقاني، ابن خزيمه، خليلي، بزار، ابن جارود، عقيلي، دولابي، ابو العرب، ساجي او ابن شاهين رحمه اللہ ضعيف بللى دئ. (تهذيب التهذيب، ج: ۱، ص: ۲۴۱)

دغیر مقلدینو لسم دليل:

حضرت عبد الله بن عمرو رض و فرمایل چي: صحابه وو رض به په رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلّم پسي هغه وخت (سورة فاتحه) لوستل چي رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلّم به چپ وو، بیا چي به ده قرائت کوي نو صحابه وو رض به هیخنه ویل بیا چي به کله رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلّم چپ سو نو صحابه وو رض به لوستل. (كتاب القراءة)

جواب:

دا حديث هم ضعيف دئ حکه چي د دې په سند کي دوه راویان ضعيف دي. يو ابو عبد الله؛ دا د امام ییھقی رحمه اللہ استاذ وو د دې په باره کي ابن طاهر رحمه اللہ فرمایي چي په باطن کي ډې سخت او متعصب شیعه وو. د حضرت معاویه رحمه اللہ خخه به ئې بد وړل. (نعواز بالله من ذلك) (تذكرة الحفاظ، ج: ۲، ص: ۱۶۶. میزان الاعتدال، ج: ۳، ص: ۶۰۸) او دوهم ضعيف راوي په دې کي عبد السلام بن صالح هروي دئ. دی امام ابو حاتم، ابو ذرעה، عقيلي، ابن عدى، نسائي او دارقطني رحمه اللہ ضعيف بللى دئ. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۶۱۶. تقریب التهذیب، ج: ۱، ص: ۶۰۰) امام ساجي، امام ابو حاتم، امام ابن جبان او ابن طاهر رحمه اللہ هم دی ضعيف بللى دئ. (تقریب التقریب، ج: ۶، ص: ۲۲۲)

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٤٦﴾

دغیر مقلدینو یوولسم دلیل:

حضرت عبد الله بن عمرو رض و فرمایل: چی رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلم په یوه خطبہ کي داسي ارشاد و فرمایه: کوم سپری چي د امام سره لمونځ کوي هغه ته پکار ده چي کله امام سکته و کړي (چپ سی) نو په هغه سکته (چپوالی) کي دی د امام خخه مخکي سورة فاتحه و وايي. (كتاب القراءة)

جواب:

دا حدیث هم ضعیف دئ هکه چي په دې کي دوه راویان ضعیف دي. یو ابو عبد الله چي مخکي ئې یادونه وسول. دوهم ضعیف راوی عبد الله بن لهیعه بن عقبه الحضرمي دئ کوم چي ابن معین، یحیی بن سعید، ابن المديني، ابن مهدي، ابو ذرعة، نسائي، امام جوزجانی، ابن عدی او امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ضعیف ویلي دی. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۴۷۵)

دغیر مقلدینو یوولسم دلیل:

په سنن کبری کي د محمد بن عائشه حدیث دئ.

جواب:

هغه هم ضعیف دئ. یو خو په هغه کي دا صحابي معلوم نه دئ چي د کوم صحابي خخه روایت دئ او په هغه کي ابراهيم بن ابی الليث ضعیف راوی دئ. (لسان المیزان، ج: ۱، ص: ۹۳. راوی: ۲۷۰)

دغیر مقلدینو دیارلسم دلیل:

په سنن کبری کي د ابو قتاده رض خخه روایت دئ.

جواب:

د دې په سند کي مالک بن یحیی ضعیف راوی دئ. (تهذیب، ج: ۱۰، ص: ۳۸۱. میزان الاعتدال، ج: ۳، ص: ۴۲۹)

د غير مقلدينو اعتراضونه
د غير مقلدينو خوارلس دليل:

په جزء القراءة کي د انس بن مالک رض خخه روایت دئ.

جواب:

د دي په سند کي يوراوي ابو قلابه دئ چي مدلس دئ او مدلس
چي کله په عنعنه سره روایت و کړي نو هغه د قبول وړنه دئ.

د خبرو پاى

شريعت مقتديانو ته د امام د تابعداري حکم کړي دئ خو غير
مقلدين حضرات امام ته د مقتديانو د اتباع حکم کوي چي د دوى
لپاره چوپتیا غوره کړي. د رسول الله ﷺ فرمان خو دا دئ چي امام
قرائت کوي نو تاسي چپ سئ لیکن د غير مقلدينو فيصله دا ده چي د
مقتديانو لپاره دی امام چپ سی. امام ابن قيم رحمه اللہ فرمایي چي په
یوه صحيح حدیث سره هم دا ثابتنه نه ده چې رسول الله ﷺ دی یوازي
د مقتديانو د فاتحې ويلو لپاره سکته کړي وي. (غیث الغمام، ص: ۱۷۵)
پاته دا سوال سو چي که د امام سوره فاتحه د مقتديانو لپاره
کفایت کوي بیا د دا نورو اركانو اعاده د مقتدي لپاره ولی ضروري
ده؟ لکه ثناء، تسبیحات، درود شریف او نور؟ د دي جواب دا دئ چي
رسول الله ﷺ مقتدي ته دا نور اركان دا امام سره یو ئای دادا کولو
حکم کړي دئ لیکن د امام د قرائت په وخت کي ئې د قرائت حکم نه دی
کړي بلکي د چپولي حکم ئې کړي دئ.

"آمین" کرار ویل

۱- دلیل:

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَرَا غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِحِينَ فَقَالَ: آمِينٌ وَخَفَضَ بِهِ صَوْتَهُ. (ترمذی، ج: ۱، ص: ۵۸)

۲- دلیل:

عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: كَانَ عُمَرُ وَعَلِيُّ لَا يَجْهَرُانِ بِسُرِّ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَلَا بِالْتَّعْوِذِ وَلَا بِالْتَّامِينِ. (طحاوی، ج: ۱، ص: ۱۳۴)

۳- دلیل:

قَالَ عَطَاءً بْنَ حَمَّادَةَ آمِينُ دُعَاءً. (بخاری، ج: ۱، ص: ۱۰۷)

زیارہ: عطا بن حمادہ فرمایی چی آمین دعا ده او د دعا قانون په

سوره الاعراف آيت: ۵۵ کي داسي بيان سوي دئ: ﴿أَدْعُوكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾.

د ترجیح وجه:

لکه خنگه چی اعوذ بالله په قرآن کي نه ليکل کېږي همدا ډول آمین هم نه ليکل کېږي، نودا دواړه د قرآن جزو نه دي او کوم شی چي د قرآن جزو نه وي نو هغه په لمانعه کي کرار ویل کېږي. پاته سوه دا خبره چي که چېري رسول الله ﷺ یو وخت آمین په زوره ویلی وي نو هغه امت ته د تعلیم لپاره دئ.

په زوره د آمین ويلو د دلایلو جوابونه

دغیر مقلدینو لومړی دلیل:

د ابو هریرة ﷺ خخه روایت دئ چې "رفع بها صوته" چې رسول الله ﷺ په زوره آمین وايده. (ابو داؤد، ص: ۱۳۵. ابن ماجه، ص: ۶۱)

جواب:

دا حدیث ضعیف دئ چکه چې د دې په سند کې بشر بن رافع الحارشی ضعیف راوی دئ. (تقریب التهذیب، ج: ۱، ص: ۱۲۷. بیروت) دغیر مقلدینو دوهم دلیل:

عبدالجبار بن وائل د خپل پلار خخه روایت کوي چې ما په نبی کریم ﷺ پسی لمونع وکړي رسول الله ﷺ آمین ووايده ما هغه واور بدی او زه د هغه ترشاوم. (نسائی، ص: ۱۴۷)

جواب: دا حدیث هم ضعیف دئ چکه چې د عبد الجبار بن وائل د خپل پلار خخه اوږبدل ثابت نه دئ، چکه چې امام نووی ﷺ په شرح المهدب ج: ۳، ص: ۱۰۴ کې لیکي چې د حدیثو امامانو پر دې خبره متفق دي چې عبد الجبار بن وائل د خپل پلار خخه هیڅ نه دي اوږبدلي بلکې د محدثینو لویه تولی. دا وايي چې دی د خپل پلار د وفات خخه شپږ میاشتی وروسته پیدا سوی دئ.

رکوع ته د تلو او در کوع خخه درا پورته کېدو په وخت کي رفع اليدين (دلاسو پورته کول) بنه نه دئ

دا اختلاف د صحابه کرامو ﷺ د دور خخه را روان دئ مگر د غیر مقلدينو خخه پورته بل هيچا دا د حق او باطل معيار نه دي جور کپي. د رفع اليدين او ترك رفع اليدين دا دواړه قسمه روایتونه سته که خه هم د رفع اليدين په باره کي روایتونه ډپر دئ او د ترك رفع اليدين روایتونه لب دي. د دې وجهه دا ده چي په امت کي پر ترك رفع اليدين باندي تعامل دئ او کوم شي چي په تعامل کي راسي نو د هغه روایتونه لب سی بلکي خنګه چي تعامل ډپربوي روایتونه ګرسه ختمېري ټکه چي او س د روایتونه ضرورت نه سو پاته. تعامل په خپله ترتیلولو غټه دليل جور سی د ترك رفع اليدين د تعامل دليل دا دئ چي په کوفه کي چي د اسلام د عسکرو اوه وه او په کوم کي چي د پنځو سوو (۵۰۰) صحابه کرامو ﷺ شتون ثابت دي یوه هم رفع اليدين نه کوي. په "المدونة الكبرى" ج: ۱، ص: ۷۱ کي تبع تابعي امام مالک برجه الله فرمایي چي د تکبیر تحریمه خخه وروسته په لمانځه کي یورفع اليدين کوونکي نه پېژنم. همدا ډول کبار صحابه کرام ﷺ لکه: ابو بکر صدیق، حضرت عمر، حضرت علی او عبد الله بن مسعود ﷺ د تکبیر تحریمه خخه پورته رفع اليدين نه کوي او صغار صحابه کرام ﷺ په خپل دور کي رفع اليدين د دې لپاره شروع کپي وو چي د رسول الله ﷺ دا عمل چي د خلکو د سترګو خخه تقریباً پېښوی وو د خلکو مخته راسي او د دې سلسلې چي کوم روایتونه دی هغه خوندي سی. په بخاري شريف کي د حضرت عبد الله بن عمر رض

روایت دئ پر رفع الیدين کولو باندي چي د هغه پر بنیاد باندي د نن سبا غیر مقلدين په خپله زبه طعن کوي (بد واي) پر هغو خلکو باندي چي رفع الیدين نه کوي، حال دا دئ چي د حضرت عبدالله بن عمر رض خخه په دې باره کي شپړه وله روایتونه نقل سوي دي:

۱. یوازي د تکبیر تحریمه په وخت کي رفع الیدين.
۲. یوازي دوه ځایه رفع الیدين: د تکبیر تحریمه او درکوع خخه د سرا پورته کولو په وخت کي لکه خنگه چي په مؤطا امام مالک کي داروایتسته.
۳. درې ځله رفع الیدين: د تکبیر تحریمه په وخت کي، رکوع ته د تلو په وخت کي، درکوع خخه د را پورته کېدو په وخت کي لکه خنگه چي په بخاري او نورو کي سته. همدا روایت د نن سباد غیر مقلدينو علماء دليل دئ.
۴. خلور ځله رفع الیدين: درې خو هغه دي چي پورته بيان سول او خلورم د اولي ناستي خخه د را پورته کېدو په وخت کي، دا روایت هم په صحیح بخاري کي سته.
۵. په بعضو روایتو کي د دې څلورو ذکر سوي ځایو خخه ماسپوا سجدي ته د تلو او درا پورته کېدو په وخت کي هم د رفع الیدين ذکرسته لکه خنگه چي په سنن نسائي کي راغلي دئ. او حافظ ابن حجر رحمه اللہ علیہ داروایت اصح روایت بللى دئ او امام بخاري رحمه اللہ علیہ په جزء رفع الیدين کي پر همدي باندي د حسن بصری، مجاهد، طاؤس، قيس بن سعد او د الحسن بن مسلم رحمه اللہ علیہ عمل را نقل کړي دئ.
۶. په بعضو روایتو کي خود هرواري د کښته کېدو او را پورته کېدو په وخت کي د رفع الیدين صراحت سته. دا روایت

حافظ ابن حجر بِحَمْدِ اللَّهِ په فتح الباري شرح البخاري کي را نقل
کړي دئ دا روایت هم صحیح دئ. په الاستذکار ج: ۲، ص:
۱۰۵ او التمهید ج: ۹، ص: ۲۲۸ د صحابه وو عَلَيْهِ السَّلَامُ او تابعینو
بِحَمْدِ اللَّهِ د یو جماعت عمل د همدي مطابق وو.

تیجه ئې دا سوه چې حضرت عبدالله بن عمر عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه روایت په
کوم کي چې د تکبیر تحریمه خخه ماسپوا رکوع ته د تلو او درکوع
خخه د را پورته کېدو په وخت کي د رفع الیدين ثبوت سته که خه هم د
سند په لحاظ صحیح دئ لیکن د محدثینو د ضابطي مطابق په هغه
کي اضطراب دئ چې ختمدل ئې ممکن نه دئ چې پريوه روایت عمل
وسی نور توله روایتونه پرپیشوول سی حکه چې دا خبره خو هم ممکنه
ده او کېداي سی چې د دغه ذکر سوي صورت تو خخه پر هر یوه باندي
رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ عمل کړي دئ. د ې تفصیل خخه روښانه سول چې د
حضرت ابن عمر عَلَيْهِ السَّلَامُ د روایت خخه چې خنګه رفع الیدين ثابت دئ
همداسي ترک رفع الیدين هم ثابت دئ نو لهذا پر رفع الیدين نه کولو
باندي د سنت د پرپیشوولو طعنه په هیڅ ډول صحیح نه ده بلکي که
چيری د مذکوره روایتو پر بنیاد باندي یو خوک په خپله غیر مقلدینو
ته د ترک سنت الزام وکړي نود دې الزام جواب به د دوی سره خه وي؟
او س د حضرت عبدالله بن عمر عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل عمل وگوري په طحاوي
او مؤطا امام محمد کي راغلي دي چې ابن عمر عَلَيْهِ السَّلَامُ يوازي د تکبیر
تحریمه پر وخت رفع الیدين کوي. کوم صحابي چې د رفع الیدين
روایتونه هم را نقل کړي بیا د هغه خپل عمل د هغه خلاف وي نو دا د
دې دليل دئ چې دنبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ آخری عمل ترک رفع الیدين دئ.
خلاصه دا ده چې د رفع الیدين حکم په شروع کي وو وروسته منسوخه
سو.

۱- دلیل:

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ جَالِلٍ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَلَا أُصْلِيُ
بِكُمْ صَلَوةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ؟ فَصَلَّى فَلَمْ يَرْفَعْ يَدِيهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ.
قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ ابْنِ
مَسْعُودٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ وَبِهِ يَقُولُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ مَنْ
أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ وَالْتَّائِبَعُونَ وَهُوَ قَوْلُ سُفِيَّانَ وَأَهْلَ الْكُوفَةِ.
(ترمذی، ص: ۵۹، و رجال مسلم)

ژباره: د حضرت علقمه بْنِ جَالِلٍ روایت دئ هغه فرمایی چي
حضرت عبد الله بن مسعود رضیَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمایل چي زه تاسوته د رسول الله
صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ په شان لمونع در نه کرم؟ د هغه وروسته هغه لمونع راکپي او د
لومړي ئحل (تكبير تحریمه) خخه پرته په هیڅ خاۍ کي رفع الیدين نه
وکپي. امام ترمذی بْنِ جَالِلٍ فرمایي چي د عبد الله بن مسعود رضیَ اللَّهُ عَنْهُ د دې
روایت خخه ماسپوا د ترک رفع الیدين په باره کي د حضرت براء بن
عازب صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ خخه هم حدیث مروي دئ. د حضرت عبد الله بن مسعود
رضیَ اللَّهُ عَنْهُ خخه منقول دا حدیث حسن دئ او د پراهل علم صحابه صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ او
تابعین صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَامٌ یوازي د تکبير تحریمه په وخت کي د رفع الیدين قائل
دي او همدا خبره (د فقه او حدیث امام) سفیان ثوری بْنِ جَالِلٍ او اهل
کوفه کوي. (ترمذی، ص: ۵۹)

دا حدیث صحیح دئ. (محلی بن خزم، ج: ۲، ص: ۳۵۸) د دې ټول
راویان د مسلم شریف راویان دي. (الجوهر النقی، ج: ۱، ص: ۱۳۷)
یادونه:

دا حدیث په ابو داؤد، ج: ۱، ص: ۱۰۹، نسائي. ص: ۱۵۸ - ۱۶۱،
مصنف ابن ابی شیبہ. ج: ۱، ص: ۱۶۷. مشکوہ، ص: ۷۷. مسند امام

احمد، ج: ٥. ص: ٢٥١. بيهقي، ج: ٢، ص: ٧٨. سنن دارقطني، ج: ٢، ص: ٢٩٦. محلی ابن خرم، ج: ٣، ص: ٢٣٥. شرح السنة بغوی، ج: ٣، ص: ٢٤. شرح معانی الآثار، ج: ١، ص: ١٦٢ کي هم سته.

٢- دليل:

قالَ أَبُو حِينِيْفَةَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَبَةَ وَالْأَسْوَدِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ لَا يَرْفَعُ يَدِيهِ إِلَّا عِنْدَ اِفْتَتَاحِ الصَّلَاةِ وَلَا يَعُودُ لِشَيْءٍ مِّنْ ذَلِكَ (مسند امام اعظم، ج: ١، ص: ٥٠. مير محمد كتب خانه)

ڇباره: د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ به د لمونج د شروع کولو په وخت کي لاسونه پورته کول. کول بيا بهئي دوهم واري نه پورته کول.

٣- دليل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدِيهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرٍ ثُمَّ لَا يَعُودُ (طحاوى، ج: ١، ص: ١٤٦، وسنده قوى)

ڇباره: حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ روایت کوي چي رسول الله ﷺ په تکبير تحریمه کي لاسونه پورته کول بيا بهئي دوهم واري نه پورته کول.

٤- دليل:

عَنْ بَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ عَنِ النَّبِيِّ كَانَ إِذَا اِفْتَتَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ ثُمَّ لَا يَرْفَعُهُما حَتَّى يَقْرَعَ (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ١، ص: ٢٦٧)

ڇباره: د حضرت براء بن عازب ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ به یوازي داول تکبير په وخت کي لاسونه پورته کول بيا بهئي د لمانعه خخه تر فراغت تروخته پوري په یوه ظای کي هم نه پورته کول.

كله چي په يوه مسئله کي د رسول الله ﷺ په احاديثو کي تعارض راسي، د مثال په توګه رکوع ته د تلو او د را پورته کېدو په وخت کي رفع اليدين نه کول هم ثابت دئ او کول ئې هم ثابت دئ نو په دې وخت کي خه کول پکار دئ؟ د دې په باره کي امام ابو داؤد رحمۃ اللہ علیہ فرمائي:

إِذَا تَنَعَّمَ الْخَبَرَانِ عَنِ النَّبِيِّ أُنْظِرَ إِلَى عَمَلٍ أَصْحَابِهِ بَعْدَهُ
 يعني كله چي په يوه مسئله کي د رسول الله ﷺ حديثونه سره متعارض سی نو هغه وخت دي د صحابه کرامو رض هغه عمل ته وکتل سی کوم عمل چي دوى د رسول الله ﷺ وروسته کپري وي.

د صديق اکبر ﷺ عمل:

5- دليل :

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رض قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرٍ رض فَلَمْ يَرْفَعُوا أَيْدِيهِمْ إِلَّا عِنْدَ افْتِتاحِ الصَّلَاةِ. وَقَالَ إِسْحَاقُ: وَبِهِ نَأْخُذُ فِي الصَّلَاةِ كُلَّهُ. (دارقطني، ج: ١، ص: ٢٩٥. الجوهر النقى، ج: ١، ص: ٧٩. وقال الحافظ الماردىنى اسناده جيد)

ڇباره: حضرت عبد الله بن مسعود رض وفرمايل چي ما پهنبي کريم ﷺ او حضرت ابوبكر صديق او حضرت عمر رض پسي لموئع کپري دئ د دوى خخه يوه هم د تکبير تحریمه خخه پورته په يوه بل تکبير کي خپل لاسونه نه دي پورته کپري. محدث اسحاق رحمۃ اللہ علیہ وايي چي زموږ په ټولو لموئحه کي پر همدي باندي عمل دئ.

دغیر مقلدینو اعتراضونه

دحضرت عمر فاروق ﷺ عمل:

٦- دليل:

عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَلَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِّنْ صَلَاتِهِ إِلَّا حِينَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ. قَالَ عَنْدَ السِّكْرِ وَرَأَيْتُ الشَّعْبِيَّ وَابْرَاهِيمَ وَابْنَ اسْحَاقَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ لَا يَرْفَعُونَ أَيْدِيهِمْ إِلَّا حِينَ يَفْتَحُونَ الصَّلَاةَ. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ١، ص: ٢٦٨. وَقَالَ الْحَافِظُ ابْنُ حَجَرٍ: رِجَالُهُ ثُقَّاتٌ. الدرایه، ص: ٨٥)

ڇباره: مشهوره تابعي حضرت اسود بن سبھان الله بيان کوي چي ما د حضرت عمر رضي الله عنه سره لمونع کړي دئ هغه خپل لاسونه يوازي د لمانعه په شروع کي پورته کړه. د سند یو راوي عبدالملک وايي چي ما امام شعبي، امام ابراهيم نخعي او ابو اسحاق رضي الله عنه وليدل چي دغه د حدیثو امامانو یوازي د تکبیر تحريمه په وخت کي یاسونه پورته کول.

دحضرت عليؑ عمل:

٧- دليل:

عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ بْنِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيْتُ عَلَيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَفَعَ يَدَيْهِ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى مِنَ الصَّلَاةِ الْمُتَنُوَّبَةِ وَلَمْ يَرْفَعْهُمَا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ١، ص: ٢٦٧. مؤطا امام محمد، ص: ٩٢. وَقَالَ الْحَافِظُ الرَّازِيُّ وَهُوَ أَكْثَرُ صَحِيحٍ. نصب الرايه، ج: ١، ص: ٤٠٦. وَقَالَ الْحَافِظُ ابْنُ حَجَرٍ: رِجَالُهُ ثُقَّاتٌ. الدرایه، ص: ٨٥)

د غیر مقلدینو اعتراضونه

(د حضرت علی ﷺ د شاگرد) د کلیب بن جعفر^{رض} بیان دئ چي
حضرت علی رض د تکیر تحریمه په وخت کي رفع الیدین کوي د دي
وروسته ئې بیانه کوي.

د عبدالله بن عمر رض عمل:

-۸- دلیل:

عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ حَمَّادٍ قَالَ: مَا رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَّا
فِي أَوَّلِ مَا يَفْتَتَحُ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۱، ص: ۲۶۸. و رجال اسناده رجال
البخاری)

ثباره: امام مجاهد بن حماد^{رض} بیان کوي چي ما حضرت عبدالله بن
عمر رض نه دي لیدلى چي دی رفع الیدین کوي لیکن د لمانعه په
شروع کي.

د عبدالله بن مسعود رض عمل:

-۹- دلیل:

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رض أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ.
(مؤطا امام محمد، ص: ۹۴)

ثباره: حضرت عبدالله بن مسعود رض یوازی د لمانعه په شروع
کي لاسونه پورته کول.

د حضرت ابو هریرة رض عمل:

-۱۰- دلیل:

إِنَّ أَبَابَهْرَيْرَةَ رض كَانَ يُصَلِّيْ بِهِمْ فَكَبَرَ كُلُّهَا خَفْضَ وَرَفْعَ. وَقَالَ
أَبُو جَعْفَرٍ: وَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِينَ يُكَبِّرُ وَ يَفْتَتَحُ الصَّلَاةَ. (مؤطا امام
محمد، ص: ۹۰)

ڇباره: ابو هریرة رض به امامت و رکوی د کښته کېدو او را پورته کېدو په وخت کي به ئې تکبیر وايه. ابو جعفر دا خبره نوره پسي رو بسانه کړه چې د لمانځه په شروع کي کله چې به ئې په تکبیر تحریمه ویل نو لاسونه به ئې پورته کول.

د حضرت عبدالله بن مسعود او حضرت علی رض د شاگردانو

عمل:

۱۱- دليل:

عَنْ أَبِي إِسْحَاقِ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ رض وَ أَصْحَابُ عَلِيٍّ
كَمْ لَمْ يَرَهَا لَا يَرْفَعُونَ أَيْدِيهِمْ إِلَّا فِي إِفْتَنَاحِ الصَّلَاةِ. قَالَ وَكَيْنُ: ثُمَّ
لَا يَعُودُونَ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۱، ص: ۲۶۷. الجوهر النقي، ج: ۲، ص:
۷۹. و سندہ صحیح علی شرط الشیخین)

ڇباره: د ابو اسحاق څخه روایت دئ چې د حضرت عبدالله بن
مسعود او حضرت علی رض شاگردانو یوازی د تکبیر تحریمه په
وخت کي رفع اليدین کوي.
يادونه:

په دې مسئله کي د صحابه کرامو رض او د هغه څخه وروسته د
فقهاوو او د محدثينو طريقه مختلفه ده ليکن د خلفاء راشدينو رض
څخه د تکبیر تحریمه څخه ما سپوا رفع اليدین ثابت نه دئ نو په دې
وجه د دې په راجح کېدو کي هیڅ خبره نه سی کېداي.

وتر درې (۳) رکعته یو ئای کول

احناف درې (۳) رکعته وتر کوي او غير مقلدینو د یوه رکعت
قائل دي، زموږ دلایل په دې باره کي هم ډېر زیات دي.
۱- دلیل:

د حضرت عائشې صدیقی ﷺ یو اوږد حدیث په کوم کي چي د
رسول الله ﷺ د تهجد د لمانځه ذکر دئ د هغه په آخر کي دا الفاظ
دي: "ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا" (بخاري، ج: ۱، ص: ۱۵۴. مسلم، ج: ۱، ص: ۲۵۴)
۲- دلیل:

عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ جُرَيْحٍ قَالَ: سَئَلْتُ عَائِشَةَ بِأَيِّ شَيْءٍ
كَانَ يُوتِرُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِسَبِّحِ اسْمِ
رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَفِي الثَّانِيَةِ بِقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَفِي الثَّالِثَةِ بِقُلْ هُوَ
اللَّهُ أَحَدٌ وَالْمَعْوَذَةُ لِلَّهِ. (ترمذی، ج: ۱، ص: ۱۰۶)

ثباره: د حضرت عبد العزيز بن جريج شخه روایت دئ چي ما د
حضرت عائشې ﷺ خنخه و پونتل چي رسول الله ﷺ په وترو کي
څه ويل؟ حضرت عائشې ﷺ و فرمایل: چي په اول رکعت کي ئې
"سبح اسم ربک الاعلى" وايه، په دوهم رکعت کي ئې "قل يا ايها
الكافرون" وايه او په دريم رکعت کي ئې "قل هو الله احده، قل اعوذ
برب الفلق او قل اعوذ برب الناس" وايه.

٣- دليل:

عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ أَنَّ عَائِشَةَ حَدَّثَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ لَا يُسْلِمُ فِي رَكْعَتِ الْوُتْرِ . (نسائي، ج: ١، ص: ٢٤٨. مصنف ابن أبي شيبة، ج: ٢، ص: ١٩٥. مستدرک حاکم، ج: ١، ص: ٣٥٥)

ڇباره: د حضرت سعد بن هشام خخه روایت دئ چي ده ته حضرت عائشی دا بيان وکري چي رسول الله د وترو پردوو رکعتو باندي سلام نه گرھوي.

٤- دليل:

عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يُؤْتِرُ بِشَلَاثٍ رَكْعَاتٍ . (نسائي، ج: ١، ص: ٢٤٨)

د حضرت ابي بن کعب خخه روایت دئ چي رسول الله به وتر دري (٣) رکعته کول.

٥- دليل:

د حضرت عبد الله بن عباس خخه روایت دئ د کوم په آخر کي چي دا الفاظ دي:

"ثُمَّ أَوْتَرَ (رَسُولُ اللَّهِ) بِشَلَاثٍ" (مسلم، ج: ١، ص: ٢٦١)

٦- دليل:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَقْرَأُ فِي الْوُتْرِ بِسَبِّحِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْمَلِ، وَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فِي رَكْعَةٍ رَكْعَةٍ . (ترمذی، ج: ١، ص: ١٠٦)

ڇباره: د حضرت عبد الله ابن عباس خخه روایت دئ چي رسول الله د وترو په اول رکعت کي سوره الاعلى، په دو هم رکعت کي سوره الكافرون او په دريم رکعت کي سوره الاخلاص وايه.

٧- دلیل:

عَنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ.
(نسائی، ج: ١، ص: ٢٤٩)

زیاره: د حضرت ابن عباس خخه روایت دئ چي رسول الله و تردری (۳) رکعته کول.

٨- دلیل:

عَنْ أَبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ
ثَلَاثَ رُكُعَاتٍ وَيُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ. (نسائی، ج: ١، ص: ٢٤٩)

د حضرت ابن عباس خخه روایت دئ چي رسول الله به مانبام اته رکعته (د تهجد) کول او و تربه ئی دری (۳) رکعته کول.

٩- دلیل:

عَنْ عَلَىٰ كَرْمَلَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ.
(ترمذی، ج: ١، ص: ١٠٦)

زیاره: د حضرت علی کرملة خخه روایت دئ چي رسول الله به دری (۳) رکعته و ترکول.

١٠- دلیل:

قَالَ الْقَاسِمُ وَرَأَيْتَ أُنَاسًا مُنْذُ أَذْرَكْنَا يُؤْتِرُونَ بِثَلَاثٍ. (بخاری،
ج: ١، ص: ١٣٥)

زیاره: د حضرت ابوبکر صدیق لمسی حضرت قاسم بن محمد فرمایی چي د کله خخه چي مورپه بنه او بد پوه سوی یود هغه وخت خخه مورخلک وینو چي دری (۳) رکعته و ترکوي.

١١- دلیل:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ كَانَ يُؤْتِرُ بِشَلَاثٍ. (نسائي، ج: ٢، ص: ١٩٤)

ڇباره: حضرت ابن عباس رض به وتردری (٣) رکعته کول.

١٢- دليل:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ أَوْتَرَ بِشَلَاثَ رَكْعَاتٍ لَمْ يَفْصِلْ بَيْنَهُنَّ بِسَلَامٍ (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ٢، ص: ١٩٤)

د حضرت عمر بن الخطاب رض خخه روایت دئ چي هغه به وتر دری (٣) رکعته کول په مینځ کي ئې سلام نه گرخوي.

١٣- دليل:

عَنْ أَنَسِ أَنَّهُ أَوْتَرَ بِشَلَاثٍ لَمْ يُسَلِّمْ إِلَّا فِي آخِرِهِنَّ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ٢، ص: ١٩٤)

ڇباره: د حضرت انس رض خخه روایت دئ چي هغه به وتر دری (٣) رکعته کول او سلام به ئې په آخر کي گرخوي.

١٤- دليل:

عَنْ عُثْمَانَ بْنِ غَيَاثٍ أَنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ يَقُولُ الْوِثْرَ ثَلَاثٌ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ٢، ص: ١٩٤)

ڇباره: د عثمان بن غیاث رض خخه روایت دئ چي ما د حضرت جابر بن زید رض خخه واور پدل چي وتردری (٣) رکعته دي.

١٥- دليل:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبَيرٍ أَنَّهُ كَانَ يُؤْتِرُ بِشَلَاثٍ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ١، ص: ١٩٤)

ڇباره: د حضرت سعید بن جبیر رض خخه روایت دئ چي هغه به وتردری رکعته کول.

١٦- دلیل:

عَنْ أَبِي إِسْحَاقِ بْنِ جَنْدِيَةَ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ عَلَيْهِ كَرَمَ اللَّهِ وَجْهَهُ وَأَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرَو لَا يُسْلِمُونَ فِي رَكْعَتِ الْوِثْرَ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ٢، ص: ١٩٥)

ڇباره: د حضرت ابو اسحاق بْنِ جَنْدِيَةَ خخه روایت دئ چي د حضرت علی بْنِ جَنْدِيَةَ او حضرت عبد اللہ بن مسعود شاگردانو د وترو پير دوو (۲) رکعتو باندي سلام نه گرھوي. (بلکي د دريم رکعت خخه وروسته ئې سلام گرھوي)
١٧- دلیل:

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَنْدِيَةَ قَالَ: أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَنَّ الْوُتْرَ ثَلَاثٌ لَا يُسْلِمُ إِلَّا فِي آخِرِهِنِّ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ٢، ص: ١٩٤)
حضرت حسن بصری بْنِ جَنْدِيَةَ فرمایي چي د ټولو مسلماناونو پر دې خبره اجماع ده چي وتردرې (۳) رکعته دی او سلام د دې درو په آخرو کي دئ.

درکوع خخه مخکي دعا قنوت ويل

د احنافو په نزد دعا قنوت په وترو کي د رکوع خخه مخکي ويل کېږي ليکن د غیر مقلدینو په نزد د رکوع خخه وروسته ويل کېږي.
زمور دليل و گورئ:
١- دلیل:

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٦٤﴾

عَنْ أَبِي بْنِ كَعْبٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُؤْتِرُ بِثَلَاثَةِ

رَكْعَاتٍ... وَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ. (نسائي، ج: ١، ص: ٢٤٨)

ڇباره: د حضرت ابي بن کعب رضي الله عنه خخه روایت دئ چي رسول الله
به درپي (٣) رکعته وتر کول او دعا قنوت به ئې د رکوع خخه
مخكي لوستل.

٢- دليل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْنُتُ فِي الْوِثْرِ قَبْلَ

الرُّكُوعِ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٠١)

ڇباره: د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه خخه روایت دئ چي
نبي کريم رضي الله عنه به په وترو کي د رکوع خخه مخكي دعا قنوت لوستل.

٣- دليل:

إِنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَنَتَ فِي الْوِثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ. (مصنف ابن ابي

شيبة، ج: ٢، ص: ٢٠١)

ڇباره: حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه دعا قنوت په وترو کي د
رکوع خخه مخكي ويل.

٤- دليل:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبَيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْنُتُ فِي الْوِثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ.

(مصنف ابن ابي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٠٢)

ڇباره: د حضرت سعيد بن جبير رضي الله عنه خخه روایت دئ چي هغه
دعا قنوت په وترو کي د رکوع خخه مخكي ويل.

٥- دليل:

إِنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَقْنُتُونَ فِي

الْوِثْرِ قَبْلَ الرُّكُوعِ. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٠٢)

د غيير مقلدينو اعتراضونه

﴿٦٥﴾

ڇباره: حضرت عبدالله بن مسعود رض او دنبي کريم رض نورو
صحابه کرامو رض په وترو کي درکوع خخه مخکي دعا قنوت ويل.
٦- دليل:

إِنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رض كَانَ يَقْنُتُ السَّنَةَ كُلَّهَا فِي الْوِثْرِ قَبْلَ الرِّكْعَةِ. (كتاب الاثار، ص: ٥٥)

ڇباره: حضرت ابن مسعود رض پوره کال په وترو کي درکوع
خخه مخکي دعا قنوت ويل.
٧- دليل:

عَنِ الْأَسْوَدِ رض عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رض أَنَّهُ كَانَ يَقْرُأُ فِي آخِرِ رَكْعَةٍ مِنَ الْوِثْرِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرِّكْعَةِ. (جزء رفع اليدين)

ڇباره: د حضرت اسود رض خخه روایت دئ چي حضرت
عبدالله بن مسعود رض د وترو په آخری رکعت کي "قل هو الله احد"
وايده بيا ئي رفع اليدين کوي او درکوع خخه مخکي ئي قنوت ويل.

په وترو کي باید کوم قنوت وویل سی؟

په وترو کي چي کومه دعا قنوت د رسول الله صلی الله علیہ و آله و سلم خخه ثابت ده
او د صحابه کرامو رض به چي د هغه پر ويلو باندي عمل وو هغه
"اَللّٰهُمَّ إِنَّا سَتَعِينُكَ...". ده.
١- دليل:

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٦٦﴾

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: عَلَيْنَا أَبْنُ مَسْعُودٍ اللَّهُمَّ أَنْ نَقْرَأَ فِي
الْقُتُوْتِ "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ" (مصنف ابن ابي شيبة،
ج: ٢، ص: ٢٠٠)

د ابو عبد الرحمن خخه روایت دئ چي موبته ابن مسعود را
وبنو ول چي موب په قنوت کي و وايو "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ
" ...

٢- دليل:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ اللَّهُمَّ قَالَ: قُلْ فِي قُنُوتِ الْوِثْرِ "اللَّهُمَّ إِنَّا
نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ" (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٠٠)
ڇباره: حضرت ابراهيم نخعي اللَّهُمَّ و فرمایل چي د و ترو په
قنوت کي دادعا و وايه: "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ"

٣- دليل:

عَنْ أَبِي بْنِ كَعْبٍ اللَّهُمَّ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَ
نَسْتَغْفِرُكَ" (مصنف عبد الرزاق، ج: ٣، ص: ١١٢)
حضرت ابى ابن كعب اللَّهُمَّ (به د و ترو په قنوت کي) دادعا ويل:
"اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ"

تروايح شل (٢٠) رکعته دي

د روژي مبارکي په مياشت کي تراویح کول سنت مؤکد دي.
رسول الله ﷺ په خپله هم د روژي په مياشت کي په یو خاص اهتمام
سره د تراویح لمونج کوي او نورو ته ئې هم د دي ترغیب و رکوي او د

روژي په درو شپو ۲۳، ۲۵، ۲۷ کي نبي کريم ﷺ په جماعت سره د تراویحو لمونع ورکړي دئ. نبي کريم ﷺ د پېږي خخه چي دا پر امت باندي فرض نه سی د تراویح جماعت پرېښووی. په یوه صحیح حدیث سره دا ثابتنه ده چي نبي کريم ﷺ په دې شپو کي خورکunte د تراویحو لمونع وکړي یا ئې ورکړي. د اتو (۸) رکعتو روایت هم سته او د شلو (۲۰) رکعتو روایت هم سته مګر دواړه ضعیفه دي نو ځکه په یقین سره دا خبره کول ډېره ګرانده چي رسول الله ﷺ په روژه کي خورکunte تراویح وکړي یا ئې ورکړي. په خپله غير مقلدين هم دا خبره مني لکه څنګه چي مشهور غير مقلد عالم نواب الحسن ليکي چي په یوه مرفوع حدیث کي هم د تراویح معین عدد نه دي راغلی.

(العرف الجاری، ص: ۸۴)

د نبي کريم ﷺ خخه وروسته د حضرت ابوبکر صديق ؓ خلافت تقریباً دوه کاله او درې میاشتی وو. د ده په خلافت کي ډپرو زیاتو داخلي او بهرنې فتنو سر را پورته کړي. ابوبکر صديق ؓ د هغه فتنو خخه دومره نه دې فارغه سوی چي یوبل طرفته توجه وکړي تردې چي خپل رب ته ئې ځان ورسوي.

سیاد حضرت عمر ؓ خلافت راغلي د ده په خلافت کي د ده په حکم سره تقریباً د ۱۴ ه خخه په مسجد نبوی کي تراویح شل (۲۰) رکunte باقاعده په جماعت سره شروع سولي، پر هغه د ټولو صحابه کرامو ؓ اتفاق وسو. خلفاء راشدین او جمهور صحابه ؓ چي پر کوم شرعی حکم باندي اتفاق وکړي هغه عمل پر ټولو مسلمانانو لازم دئ چي په دې حدیث سره ثابتنه ده:

"عَلَيْكُمْ بِسُنْنَتِي وَسُنْنَةِ الْخُلُفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ". (ابن ماجه،

ص: ۵. مشکوہ، ص: ۳۰)

ڇباره: پر تاسو زما سنت او زما خخه و روسته د خلفاء راشدینو
 چي د هدایت خراغان دي د هغوي سنت په ٿينگه سره نيوول لازم دي.
 څوك چي دانه مني هغه د اهل سنت و الجماعت خخه خارج دي.
 په هندوستان کي حنفي ديو بنديان د اهل سنت و الجماعت د اصولو
 د پر پابنده دي نو ٿمکه ديو ته اهل سنت ويل پر ئحای دي. په صحیح
 سندو سره دا خبره د حدیث په کتابو کي موجوده ده چي د شلو (٢٠)
 رکعتو تراویح و اهتمام سلسله د ١٤ ه خخه په مسجد نبوی کي د
 حضرت عمر رض په زمانه کي د هغه په حکم سره شروع سول او د ټولو
 صحابه کرامو رض پر همدي په باندي اتفاق وسو. یوه صحابي هم پر دې
 باندي اعتراض او نيوکه نه ده کړي، دي ته اجماع صحابه ويل کېږي.
 څنګه چي د حضرت عمر رض د خلافت خخه و روسته د حضرت عثمان
رض په پوره دور کي او بيا د حضرت علي رض په دور کي او بيا د
 ټولو صحابه کرامو رض په دور کي او بيا د تابعينو، تبع تابعينو او
 ائمه مجتهدینو رض په زمانه کي سلسله په سلسله تر ١٢٨٤ ه
 پوري مسلمانانو شل (٢٠) رکعته تراویح کوي، نن هم په حرم شريف
 کي مسلمانان شل (٢٠) رکعته تراویح کوي. په هندوستان کي تر ټولو
 مخکي د دي ټولو علماء او محدثينو خلاف فتوا ورکولو او شل
 (٢٠) رکعته تراویح ته د خلاف سنت ويلو او اته (٨) رکعته تراویح ته
 د مسنون عمل ويلو همت تر ټولو مخکي په ١٢٨٤ ه په اکبر آباد کي
 بنار کي یو غير مقلد مولوي وکړي. او په پنجاب کي تر ټولو مخکي
 محمد حسین تباليوي گور داس پوري وکړي، گور داس پور هغه ئحای
 دئ په کوم کي چي مرزا غلام احمد قادياني، مستهر غلام احمد پروپز
 او مودودي ځوندي د اسلام د بنمنان پيدا سوي دي.

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٦٩﴾

د حضرت عمر، حضرت عثمان، حضرت علي او جمهور صحابه کرامو ﷺ پر شلو (۲۰) رکعتو تراویح او درې (۳) رکعته و ترو باندي د اجماع ثبوت سته، پر دي باندي د مثال په توګه یو خو روایتونه درته را نقل کوو:

۱- دلیل:

وَأَكْثُرُ أَهْلِ الْعِلْمِ عَلَىٰ مَا رُوِيَ عَنْ عُمَرَ وَعَلَىٰ عَصَمِيٍّ وَغَيْرِهِمَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ عِشْرِينَ رَكْعَةً. (ترمذی باب ماجاء فی قیام شهر رمضان)
 ڇباره: اکثر اهل علم د شلو (۲۰) رکعتو تراویحو قائله دی لکه خنگه چي د حضرت عمر او حضرت علي ﷺ او د دې خنخه پرته د نبي کریم ﷺ د صحابه کرامو ﷺ خنخه روایت دئ.

۲- دلیل:

مَالِكٌ عَنْ يَزِيدٍ بْنِ رُومَانَ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَقْتُلُونَ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فِي رَمَضَانَ بِثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ رَكْعَةً. (مؤطا امام مالک، ص: ۹۸)

ڇباره: حضرت امام مالک بیچاره د یزید بن رومان خنخه روایت کوي چي هغه و فرمایل چي د حضرت عمر ﷺ په زمانه کي به خلکو د شلو رکعتو تراویحو او د درو رکعتو و ترو اهتمام کوي.

۳- دلیل:

عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَمَرَ رَجُلًا يُصْلِي بِهِمْ عِشْرِينَ رَكْعَةً. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۲، ص: ۲۸۵)
 ڇباره: حضرت یحیی بن سعید فرمایی چي حضرت عمر ﷺ به یوسپی مکلف کړی وو چي خلکو ته شل (۲۰) رکعته تراویح ورکړي.

۴- دلیل:

عَنْ أَبِي الْحَسَنَاءِ أَنَّ عَلَيْهَا أَمْرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٨٥)

ڇباره: حضرت عليؑ کعن اللہ رحمۃ الرحمٰن یو سپری ته حکم و کپری چي هغه په روژه کي شل رکعته تراویح و رکپری.
٥- دلیل:

عَنْ حَسِينٍ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رَفِيعٍ قَالَ: كَانَ أَبِي بُنْ كَعْبٍ كَعْبَ اللَّعْنةِ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي رَمَضَانَ بِالْمُبَرِّيَّةِ عِشْرِينَ رَكْعَةً وَ يُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٨٥)

ڇباره: عبد العزيز بن رفیع فرمایي چي حضرت ابی بن کعب کعوب اللعنة به په مدینه منوره کي خلکو ته په روژه کي شل رکعته تراویح او درې رکعته و ترو رکول.
٦- دلیل:

عَنِ الْحَارِثِ أَنَّهُ كَانَ يَؤْمِنُ النَّاسَ فِي رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ بِعِشْرِينَ رَكْعَةً وَ يُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ وَ يَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ٢، ص: ٢٨٥)

ڇباره: حضرت حارثؓ به د روژې په شپو کي په شلو رکعتو تراویحو سره د خلکو امامت کوي او درې رکعته و تر به ئې کول او قنوت به ئې د رکوع خخه مخکي لوستل.
٧- دلیل:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ أَنَّ عَلَيْهِ بُنَيْعَةَ كَانَ يُصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ خَمْسَ تَرْوِيْحَاتٍ وَ يُؤْتِرُ بِثَلَاثٍ. (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ٢، ص: ٣٩٣)

د غيير مقلدينو اعتراضونه

﴿٧١﴾

ڇباره: حضرت سعيد بن عبيد بِرَحْمَةِ اللَّهِ فرمایي چي حضرت علي بن ربيعه به په روزه کي خلکو ته پنهه ترویحات (يعني شل رکعته تراویح) او درې رکعته و ترورکول. يادونه: یوه ترویحه خلور رکعته تراویحو ته ویل کېږي.

۸- دليل:

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ بِرَحْمَةِ اللَّهِ قَالَ: كَانُوا يَقُومُونَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِرَحْمَةِ اللَّهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً. (السنن الکبری للبیهقی، ج: ۲، ص: ۴۹۶)

ڇباره: د حضرت سائب بن یزید بِرَحْمَةِ اللَّهِ خخه روایت دئ هغه فرمایي چي د حضرت عمر بِرَحْمَةِ اللَّهِ په خلافت کي به په روزه کي د شلو رکعتو تراویحو اهتمام ټولو صحابه وو کوي. او د سلو سلو (۱۰۰) آيتو سورتونه به ئې ویل او د حضرت عثمان بِرَحْمَةِ اللَّهِ په خلافت کي خو خلکو د شدت قیام او طول قیام په وجه خپلی لکړي لګولي.

۹- دليل:

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ بِرَحْمَةِ اللَّهِ قَالَ: ... وَكَانَ الْقِيَامُ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ ثَلَاثَةً وَعِشْرِينَ رَكْعَةً. (مصنف عبد الرزاق، ج: ۴، ص: ۲۶۲، حدیث نمبر: ۷۷۳۳)

ڇباره: حضرت سائب بن یزید بِرَحْمَةِ اللَّهِ و فرمایل چي د حضرت عمر بِرَحْمَةِ اللَّهِ په دور کي به تراویح (او وتر) درویشت (۲۳) رکعته وه. (شنل رکعته تراویح او درې رکعته وتر)

۱۰- دليل:

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلَّيْ عَنْ عَلَيِّ كَرَمُ اللَّهُ وَجْهُهُ قَالَ: دَعَا الْقُرَاءَ فِي رَمَضَانَ فَأَمَرَ مِنْهُمْ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ عِشْرِينَ رَكْعَةً. قَالَ: وَكَانَ

عَلَيِّ كَرَمُ اللَّهُ وَجْهُهُ يُؤْتِيُهُمْ. (السنن الكبرى للبيهقي، ج: ٢، ص: ٤٩٦)

ژباره: حضرت علی کرم‌الله‌وجله به په روژه کي قاريان را وغونبتل سره د خلکو امامت وکړي او حضرت علی کرم‌الله‌وجله به خلکو ته وتر ورکول.

۱۱- دليل:

أَجَمَعَ الصَّحَابَةُ عَلَى أَنَّ التَّرَاوِيْحَ عِشْرُونَ رَكْعَةً. (مرقاة، ج: ٣، ص:

(١٩٤)

ژباره: د صحابه کرامو ﷺ اجماع سوې د پر شلو رکعتو تراویحو باندي.

د شلو رکعتو تراویحو په باره کي د صحابه کرامو او خلفاء راشدینو اجتماعي عمل تاسو ولیدي. د حضرت عمر ﷺ شخه وروسته به صحابه کرامو او سلف صالحینو کي د یوه خخه هم دا ثابته نه ده چې هغوي دي اته رکعته تراویح په جماعت سره په مسجد کي ادا کړي وي. کوم خلک چې د شلو رکعتو تراویحو خلاف آواز پورته کوي هغه په حقیقت کي د سلف صالحینو خلاف آواز پورته کوي.

د اتو (٨) رکعتو تراویحو د لایلو ته لنډه کتنه

د اتو (٨) رکعتو تراویحو په باره کي د غیر مقلدینو سره یوازي او یوازي درې (٣) د لیلونه سته او د هغه درو د لایلو حال دا دئ چې په

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٧٣﴾

هفو کي خو يو د تراويحو په باره کي نه دئ او هغه نور دوه ضعيف
دي.

د غیر مقلدینو لومري دليل:

د حضرت عائشي ﷺ خخه روایت دئ:

ما كان رسول الله ﷺ يزيل في رمضان ولا في غيره على أحدى
عشر ركعه يصلى أربعًا فلا تسئل عن حسنهن و طولهن ثم يصلى
أربعًا فلا تسئل عن حسنهن و طولهن ثم يصلى ثلاثاً. (بخاري، ج: ١،
ص: ١٥٤)

ڇباره:نبي کريم ﷺ به نه زياتول په روژه او غير روژه کي پر
يوولس رکعته باندي؛ اول ئې خلور رکعته کول د هغه د او بدوالي او
بنياست په اړه پوبنتنه مه کوه، بیا به ئې خلور رکعته کول د هغه د
او بدوالي او بنائيست په اړه پوبنتنه مه کوه، بیا به ئې درې رکعته
کول.

جواب:

په دې حدیث کي خو فقط دا سته چي نبي کريم ﷺ به پوره کال
يوولس رکعته کول په دې کي خو د تراويحو صراحه نه سته. دا
حدیث خو د تهجد لمانځه په اړه دئ د یوولس رکعته خخه مراد اته
رکعته تهجد او درې رکعته وتردي، حکه چي دا حدیث تولو محدثينو
(امام مسلم، امام ابو داؤد، امام نسائي، امام ترمذی، امام
عبدالرازق رحمۃ اللہ علیہ او نورو) د تهجد په باب کي راوري دئ. او په دې
حدیث کي د هغه لمانځه ذکر دئ چي پوره کال کېږي او تراویح خو
توله کال نه کېږي. که چېري د دې لمانځه خخه تراویح مراد واي نو د
غیر رمضان الفاظ به ئې نه وايه او د حدیث په آخر کي سته چي درې
رکعته وتر به ئې کول. حال دا دئ چي غير مقلدين چي اهل حدیث یا

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٧٤﴾

جماعة المسلمين ورته ويل کېري يوركعت وتر کوي کە د دى حديث د اولي برخى خخه تراویح مراده وي او عمل ورباندي کوي نو بىا پر دوهمىي برخى باندى ولې عمل نه کوي؟ او بلە خبره دا دە چى قولو د حديث كتابو دا حديث د امام مالك بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ پە سند سره راوري دئحال دادئ چى پە خپله امام مالك بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ د اتو ركعتو تراویحو قائل نه دئ.

دغیر مقلدینو د دوهم او دريم دليل جواب:

پاتە دوھ دليلونه د "خیر المصايح" كتاب خخه دى او هغە دواړه ضعيفه دى، حکه چى پە هغە دواړو حديثو کي یعقوب قمي، حميد الرازي، یحيى بن جاري ضعيف راويان دى.

د سهار د فرضو خخه وروسته د لمر د
داختو خخه مخکي سنت کول پکار نه دئ
دليل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ
الصُّبْحِ حَتَّى تَطَلُّعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرِبَ الشَّمْسُ. (بخاري،
ج: ۱، ص: ۸۲، مسلم، ج: ۱، ص: ۲۷۵)

ڇباره: رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سهار د لمانعه خخه وروسته تر لمر راختلو پوري او د مائىگىر د لمانعه خخه وروسته تر لمر لوپد و پوري د لمونئخ کولو خخه ممانعت کړي دئ.

د جنازې پە لمانعه کي سوره فاتحه لوستل

د احنافو په نزد د جنازې په لمانځه کي نه سورة فاتحه سته نه يو بل سورت. د اول تکبیر خخه وروسته ثناء، د دوهم تکبیر وروسته درود شریف، دریم تکبیر وروسته د مرۍ لپاره دعا او د خلورم تکبیر وروسته سلام دئ. خو غیر مقلدین بیا د جنازې په لمانځه کي سورة فاتحه فرض ګنې. لاندي يو خو حديثونه درته ذکر کوو چې د هغه خخه به دا روبنانه سی چې د جنازې په لمانځه کي سورة فاتحه نه سته.

۱- دلیل:

حضرت ابو سعید مقتربی رحمۃ اللہ علیہ د حضرت ابو هریرة رض خخه و پونتله چې ته د جنازې لمونځ خنګه کوي؟ هغه و فرمایل:

گَبَّذْتُ وَ حَيْدَذْتُ اللَّهَ وَ صَلَيْذْتُ عَلَى تَبِيَّذْثَمَ أَقُولُ: أَللَّهُمَّ ... (مؤطا امام مالک، ص: ۲۰۹- باب ما يقول المصلى على الجنازة. مصنف عبدالرزاق، ج: ۳، ص: ۴۸۸)

ژباره: اول تکبیر وايم بیا د اللہ جل جلاله ثناء بیانوم، بیا پرنبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم درود وايم او بیا مرېي ته دعا کوم.

د دې صحیح روایت خخه دا روبنانه سول چې حضرت ابو هریرة رض چې کوم لمونځ دنبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم خخه زده کړي وو په هغه کي نه د سورة فاتحې لوستل سته او نه د بل سورت. که چېري سورة فاتحه فرض واي نو حضرت ابو هریرة رض به ضرور ذکر کړي واي.

۲- دلیل:

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رض كَانَ لَا يَقْرُءُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ.

(مؤطا امام مالک، ص: ۲۰۹)

ژباره: حضرت عبدالله بن عمر رض په جنازه کي قرائت (د سورة فاتحې يا کوم بل سورت) نه کوي.

۳- دلیل:

عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْمَيِّتِ.

(مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۳، ص: ۱۸۲)

ڇباره: حضرت نافع رض فرمایی چی حضرت عبد الله بن عمر

رض په جنازه کی قرائت نه وایه.

۴- دلیل:

لَا قِرَاءَةَ عَلَى الْجَنَازَةِ (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۳، ص: ۱۸۳)

ڇباره: په جنازه کی هیڅ قرائت نه سته.

۵- دلیل:

عَنْ أَبِي الْمِنَهَالِ قَالَ: سَئَلْتُ أَبَا الْعَالِيَةَ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ؟ فَقَالَ مَا كُنْتُ أَحْسِبُ أَنَّ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ تُقْرَأُ إِلَّا فِي صَلَاةٍ فِيهَا رَكْعٌ وَسُجُودٌ. (مصنف ابن ابی شیبہ، ج: ۳، ص: ۱۸۲)

ڇباره: ابو منهال وایی چی ما د حضرت ابو العالیه خخه په جنازه کی د سورۃ فاتحی د قرائت په باره کی و پونبتل نو هغه و فرمایل چی د سورۃ فاتحی قرائت خو یوازی په هغه لمانځه کی سته چی هغه رکوع او سجده ولري.

۶- دلیل:

د حضرت ابو هریرة رض خخه یو سپری پونښنه و کړه چی:

"اَقْرَأُ عَلَى الْجَنَازَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ؟" چی آیا زه په جنازه کی سورۃ

فاتحه و وايم؟ "قَالَ: لَا تَقْرَأُ نَوْ هَغَه وَ فَرْمَيْلَ چِي مَهْئِي وَ اِيَه." (مصنف

ابن ابی شیبہ، ج: ۳، ص: ۱۸۳)

۷- دلیل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَ ابْنِ عُمَرَ كَيْنَسَ فِيهَا قِرَاءَةُهُ. (عمدة القاری

شرح صحيح البخاری، ج: ۱۲، ص: ۴۴۸ - باب قراءة فاتحة الكتاب على الجنائزه)

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٧٧﴾

ڙباره: د حضرت ابو هريرة او حضرت ابن عمر ﷺ خخه روایت

دئ چي په جنازه کي هیڅ قرائت نه سته. (نه سوره فاتحه او نه کوم بل سورت)
۸- دلیل:

قَالَ مَالِكٌ بْنُ حَمَّادٍ قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ لَيْسَتْ مَعْوِلاً بِهَا فِي بَكَرِيَّةٍ

صلأة الجنائزه. (عمدة القارى شرح صحيح البخارى، ج: ۱۲، ص: ۴۴۸ - باب
قراءة فاتحة الكتاب على الجنائزه)

ڙباره: امام مالک بْنُ حَمَّادٍ و فرمایل: چي زموږ په بنار (مدینه
منوره) کي په جنازه کي د سوره فاتحه ويلو معمول هیڅ ئاخاي نه سته.
۹- دلیل:

د مکې مکرمې حضرت عطاء بن رباح بْنُ حَمَّادٍ چي د سلو (۱۰۰)
صحابه کرامو بْنُ حَمَّادٍ سره ئې د ملاقات شرف حاصل کړي دئ او ډېر
لوې تابعي دئ. د ده خخه په جنازه کي د سوره فاتحه ويلو په باره کي
و پونتيل سوه نو ده په ډېره چېراتتیا سره و فرمایل: "مَآسِيْعَنَا بِهَذَا" چي
موږ خودا کله او پېدلې هم نه ده. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۳، ص: ۱۸۳)

د نارينه او د بنئي په لمانځه کي فرق

د غیر مقلدینو د احنافو سره یو اختلاف دا هم دئ چي هغه د
نارينه او د بنئي په لمانځه کي فرق نه مني. د احاديثو په روپا کي د
نارينه د لمانځه کولو طريقة جلا ده او د بنئي د لمانځه کولو طريقة
جلا ده. د نارينه او د بنئي په لمانځه کي خو فرقونه ډېردي خو یو خو

فرقه دادي:

۱- دلیل:

رسول الله ﷺ و فرمایل:

يَا وَائِلَ بْنَ حُجْرٍ! إِذَا صَلَّيْتَ فَاجْعَلْ يَدَيْكَ حِذَاءَ اُذْنِيْكَ وَ
الْمَرْأَةَ تَجْعَلْ يَدَيْهَا حِذَاءَ ثَدْيَيْهَا. (معجم کبیر طبرانی، ج: ۲۲، ص: ۲۰،
حدیث نمبر: ۲۸)

اپ وائل بن حجره! کله چي ته لمونخ کوي نو خپل دواوه لاسونه
ترغوبو پوري پورته کره او بشنهه دي خپل دواوه لاسونه تر خپلو تيانو
(چيگر) پوري پورته کوي.
۲- دليل:

عَنْ عَلَىٰ كَرَمَ اللَّهِ تَعَالَى قَالَ: إِذَا سَجَدَتِ الْمَرْأَةُ فَلَا تَخْتَفِرْ وَلَا تُضْمَّ
فِحْذِيْهَا. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۱، ص: ۳۰۲)
ژباره: حضرت علي عليه السلام فرمایي چي کله بشنه سجده کوي
نو بشنه دي سره توله سی او خپل دواوه ورنونه دي دنس سره یو ئاي
کوي.
۳- دليل:

عَنْ يَزِيدِ بْنِ أَبِي حَيْيَيْبٍ مُرْسَلًا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى
إِمْرَاتِيْنِ تُصَلِّيَيْنِ، فَقَالَ: إِذَا سَجَدْتُمَا فَضْمِيْنَ بَعْضَ اللَّهُمَّ إِلَى الْأَرْضِ
فَإِنَّ الْمَرْأَةَ فِي ذَلِكَ لَيْسَتْ كَالرَّجُلِ. (مراasil ابو داؤد، ص: ۸)
ژباره: د یزید بن ابی حیب خخه مرسل روایت دئ چي رسول الله
د دوو بشحو خوا ته تپر سو چي لمونخونه ئې کول نو رسول الله
ھفوی ته و فرمایيل: کله چي تاسي دواپي سجده وکوي نو خپل د
بدن یو خه برخه د مخکي سره و موبلوئ ھكە چي د بشخي حکم (په
سجده کي) د نارينه په شان نه دئ.

د نابالغ امامت

۱- دليل:

عَنِ الشُّعْبِيِّ بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ قَالَ: لَا يَوْمُ الْغَلَامُ حَتَّىٰ يَحْتَلِمَ . (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ۱، ص: ۳۸۴)

ڇباره: حضرت شعبي بن جمیل و فرمایل: چي نابالغه تر هفو چي بالغ نه سڀي امامت دي نه کوي.

۲- دليل:

عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ قَالَ: لَا يَوْمُ غُلَامٌ حَتَّىٰ يَحْتَلِمَ . (مصنف ابن أبي شيبة، ج: ۱، ص: ۳۸۴)

ڇباره: حضرت مجاهد بن جمیل و فرمایل: چي هيش نابالغه چي تر خوبالغ نه سڀي امامت دي نه کوي.

په یوه مجلس کي درې (۳) طلاقه ورکول

درې (۳) طلاقه که په یوه مجلس يا په یوه لفظ يا په جلا وختو کي ورکول سڀي هغه درې (۳) طلاقه واقع ڪري. د جمهورو فقهاء او ائمه اربعه امام ابوحنيفه، امام مالک، امام شافعي او امام احمد بن حنبل په مسلک خو همدا دئ. ابن القيم حنبلی بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ په زاد المعاذج: ۴، ص: ۵۴ کي ابن رشد مالکي بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ په بداية المجتهدج: ۴۷۸، ص: ۶۱ کي، نووي شافعي بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ په شرح المسلمج: ۱، ص: ۲۵ کي، ابن الهمام حنفي بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ په فتح القديرج: ۳، ص: ۲۵ کي، شوکاني بْنِ جَمِيلِ اللَّهِ په نيل الاوطارج: ۶، ص: ۲۴۵ کي. د اهل حدیثو لارښود شمس الحق په عون المعبدوج: ۲، ص: ۲۲۹ کي همدا یکلي

دي چي د ائمه اربعه په نزد درې (۳) طلاقه واقع کېږي. بیا د امام ابوحنیفه رض او د امام مالک رض په نزد مکروه تحریمي کار دئ او د امام شافعی رض او امام احمد بن حنبل رض په نزد خلاف اولی کار دئ. د دې پر خلاف د شیعه گانو او د آخری دور د علماء و خخه د علامه ابن تیمیه رض مسلک دا دئ چي د درې (۳) طلاقه خخه يوازي يو طلاق رجعي واقع کېږي. د دې دور د غیر مقلدینو په دې مسئله کي د جمهورو علماء و رایه ترشا غور حولي ده او د ابن تیمیه رض د مسلک تقليد ئې په ډپر شدت سره اختيار کړي دئ او عامو مسلمانانو ته دا باور ورکوي چي په يو مجلس کي يا په يوه لفظ کي ورکړل سوي درې (۳) طلاقه يو شمېرل کېږي نه درې (۳). دا مسئله غیر مقلدینو په خپل شعائر اسلام کي شامله کړي ده، پښېمانه او شرمنده طلاق ورکونکو ته دوی تسلی ورکوي او هغه دې ته آمامده کوي چي د غیر مقلدینو پر فتوا عمل وکړي او درې طلاقه يو طلاق رجعي وشمېري او د خپلې بنځي سره خپل ازدواجي اړیکي پر ئهای کړي. (العياذ بالله) حال دا دئ چي د قرآن ظاهر آیتونه، احاديث صحیحه، د صحابه وو د آثارو او فقهاء وو د اقوالو خخه دا ثابته ده چي درې طلاقه درې دې يو نه شمېرل کېږي. دا ډپره نازکه مسئله ده حکم چي کله د داسي بنځي سره رجعيت حلال و ګنۍ او هغه پېرته د ځان سره کړي د چا پر حرمت چي د تولو لویو امامانو اتفاق دئ او کومه بنځه چي د شرعیت د حلالوالي خخه پرته په خپله نکاح کي ساتل کېږي دا حرام کار دئ نو بیا چي د دې خخه اولاد پیدا سی د هغوي خه حکم دئ؟ دلته دا خبره کول هم د یادونې وړ ده چي د سعودي عرب لوی فقهۍ مجلس "هیئتہ کبار العلماء" په کال ۱۳۹۳ هـ کي د بحث کولو خخه وروسته بالاتفاق دا فيصله وکړه چي په يوه وخت کي ورکړل

د غیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٨١﴾

سوی درې طلاقه به درې شمېرل کېږي. دا پوره او مفصل بحث په "مجلة البحوث الإسلامية" جلد اول په دريمه شمېره کي په ۱۳۹۷ هـ کي په ۱۵۰ مخونو کي خپورسوی دئ. دا کتاب تاسو پر اتھرنیتې باندي پر دې آدرس باندي هم کتلاي سی:

<http://www.darululoom-deoband.com/urdu/current/index.html>

هېر تعجب دئ پر غیر مقلدینو باندي چې په هره مسئله کي دوى د حرمینو د علماء و حواله ورکوي او په دې مسئله کي ئې هغه علماء بالکل شاته غور حولي دي. او سپر دې مسئله باندي دلایل و گورئ:

۱- دلیل:

حضرت عویمر عجلانی ﷺ د صحابه کرامو ﷺ په یوه لویه توپی کي دنبي کريم ﷺ و مخته د خپلي بنئخي سره لعان ورکوي د هغه وروسته ئې و فرمایل:

كَذَبْتُ عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ أَمْسَكْتُهَا فَطَلَقَهَا ثَلَاثًا قَبْلَ أَنْ يَأْمُرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. (بخارى باب من اجاز طلاق الثلاث، ج: ۲، ص: ۷۹۱. مسلم، ج: ۱، ص: ۴۸۹. ابو داؤد، ص: ۳۰۵)

ڇباره: اې د الله رسوله ﷺ! که زه دا د ځان سره و ساتم نو ما پر دې باندي درواغ وویل د دې ځنه وروسته ئې درې طلاقه ورکړه مخکي د دې ځنه چې نبي کريم ﷺ حکم ورته ورکړي.

۲- دلیل:

امام نووي رحمه الله د امام جریر طبري رحمه الله په حواله ليکلي دئ چې دا واقعه د ۹ هـ کال ده او د دې واقعې په باره کي په ابو داؤد کي تصريح ده چې نبي کريم ﷺ دا طلاقونه نافذ کړل، دروايت الفاظ دا دې:

فَطَلَّقَهَا ثَلَاثَ تَطْلِيقَاتٍ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ فَأَنْفَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ

(ابوداؤد، ج: ١، ص: ٣٠٦)

همدغه (عویمر عجلانی) د نبی کریم ﷺ په شته والی کي درې طلاقه ورکړه او نبی کریم ﷺ هغه نافذ کړل.
په دې حدیث کي دا صراحت دئ چي نبی کریم ﷺ د عویمر عجلانی ﷺ په یوه مجلس کي ورکړي درې طلاقه نافذ کړل دا د دې بنکاره دلیل دي چي په یوه مجلس کي ورکړي درې طلاقه درې شمېرل کېږي.

٣- دلیل:

د حضرت محمود بن لبید رضی الله عنه په روایت کي ذکر دی چي:
أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ عَنْ رَجُلٍ كَلَّقَ إِمْرَاتَهُ ثَلَاثَ تَطْلِيقَاتٍ

جیعنی عَقَامَ عَضْبَانَ. (نسائی، ج: ٢، ص: ٩٩، مشکو، ص: ٢٨٤)

زباره: رسول الله ﷺ ته د یوه سپړي په باره کي وویل سوه چي هغه خپلی بنځی ته درې طلاقه یو ئهای ورکړي دي، نورسول الله ﷺ د غوسې په حالت کي ولاړ سو.

د دې حدیث خنځه دا معلومه سوه چي درې طلاقه یو ئهای ورکول
بنه کار نه دئ خنګه چي امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ او امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمایي: پر دې سرپرہ نبی کریم ﷺ هغه كالعدم نه وبلل. ابن القیم د ابوبکر بن العربي رحمۃ اللہ علیہ په حواله ليکي چي "فَلَمَ يَرُدَّهُ النَّبِيُّ بَلْ أَمْضَاهُ" (تهذیب السنن، ج: ٣، ص: ١٢٩) يعني نبی کریم دا (درې طلاقه یو ئهای) رد کړي نه دي بلکې نافذ ئې کړل.

٤- دلیل:

حضرت رکانه ﷺ خپلی بنجی ته "طلاق بته" ورکپی او ورته ئې وویل چي ما د يوه طلاق اراده کپی ده، پر دې باندي نبی کريم ﷺ ده ته قسم ورکپی او ئىني و ئې پوبنتل "وَاللَّهُ مَا أَرْدُتُ إِلَّا وَاحِدَةً" چي آيا تا يوازي د يوه طلاق اراده کپی وە؟ "فَقَالَ رَكَانَةُ: وَاللَّهُ مَا أَرْدُتُ إِلَّا وَاحِدَةً" حضرت رکانه ﷺ وویل چي په الله ﷺ قسم ما د يوه طلاق اراده کپی وە. "فَرَدَّهَا إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ" نو رسول الله ﷺ ده ته خپله بنجعه ورو سپارل. (ابو داؤد، ص: ۳۰۰. مشکو، ص: ۲۸۴)

❖ د "بته" په لفظ سره درې طلاقه هم ورکول کېپري او يو هم ورکول کېپري نو ئىكه رسول الله ﷺ ده ته قسم ورکپي. كه چيري درې طلاقه د يوه رجعي په حكم کي واى نو دلتە قسم ورکولو ته ضرورت نه وو ئىكه چي رجوع خو هغه بىا هم كولاي سواي.

❖ پر دې موضوع دلایل نور هم ڈې پر دې ليكن د او بد والي د بېرى خخه پر همدى خلورو اكتفاء كوو.

د غیر مقلدینو د دلایلو جوابونه

د غیر مقلدینو لومړي دليل:

په ابو داؤد او يېھقى کي ذكر دئ چي حضرت رکانه ﷺ خپلی بنجعه ته درې طلاقه ورکپي وە او نبی کريم ﷺ هغه ته د رجوع حکم کپپي وو.
جواب:

دغیر مقلدينو اعتراضونه

دا حدیث ضعیف دئ؛ حکمہ چي په دې کي بعض بنی رافع مجھول راوي دئ. په مستدرک حاک کي درې مجھول راوي تعین په محمد بن عبید الله بن ابی رافع سره سوی دئ کوم ته چي امام بخاري برحمة الله او امام ابو حاتم برحمة الله منکر الحديث ویلی دی. ابن معین برحمة الله وايی: "لَيْسَ يُشَبِّهُ" دارقطنی برحمة الله وايی: "مَتْرُوكٌ". (میزان الاعتدال، ج: ۳، ص: ۶۲۵. تهذیب التهذیب، ج: ۹، ص: ۳۲۱)

په اصل کي حضرت رکانه رض طلاق بته ورکړۍ وو نو بعضو راویانو د روایت بالمعنى په وجه طلاق ثلاثة ویلی. ابو داؤد پر دې حدیث باندی "باب فی البتة" قائم کړی دئ او همدي ته ئې راجح ویلی دئ.

دغیر مقلدينو دوهم دلیل:

په مسند احمد او بیهقی کي د حضرت ابن عباس رض خخه روایت دئ چي حضرت رکانه رض خپلی بن سحی ته په درې طلاق ورکولو سره ډپر پنپمانه سو نو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هغه ته د رجوع حکم وکړي.

جواب:

دا حدیث هم ضعیف دئ حکمہ چي د دې په سند کي محمد بن اسحاق او داؤد بن حصین دواړه راویان ضعیف دي.

دغیر مقلدينو دریم دلیل:

په مسلم شریف کي ذکر دئ چي طاؤس د ابن عباس رض خخه روایت کوي چي د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، حضرت ابوبکر او د حضرت عمر رض د خلافت په اولو دوو کلو کي یو ئای درې طلاقه یو طلاق شمېرل کېدی.

جواب:

دغیر مقلدینو اعتراضونه

﴿٨٥﴾

حافظ ابن حجر بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ په فتح الباري کي د دي اته (۸) جوابونه
ليکلی دي د هغو خخه دوه دادي:

لومړۍ جواب دا دئ چې دا روایت د طاؤس وهم دئ، طاؤس په
دي کي متفرد دئ. د حضرت ابن عباس نَعَمْ نور ثقه شاگردان دا
روایت کوي چې ابن عباس عَلَيْهِ السَّلَامُ درې طلاقه درې بل. ابن عبدالبر
مالکي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چې "هَذِهِ رِوَايَةٌ وَهُمْ وَغَلَطُ". (الجوهر النقي علي
البيهقي، ج: ۷، ص: ۳۳۷) امام احمد بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فرمایي چې د ابن عباس عَلَيْهِ السَّلَامُ
تولو شاگرداونو د طاؤس د روایت خلاف روایت کپري دئ. (نيل الاوطار،
ج: ۶، ص: ۲۴۷)

دوهم جواب دا دئ چې د حضرت ابن عباس عَلَيْهِ السَّلَامُ فتوا د دي
مخالفه ده. د کوم صحابي قول چې د هغه د روایت خلاف وي نو هغه
روایت خويما منسوخ بل کېږي او يما مؤول.
دغیر مقلدینو خلورم دليل:

په مجموعه فتاوى کي مولانا عبدالحمى لکھنوي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ليکي
چې بنده ده چې هغه سپری (يو ئاي درې طلاقه ورکولو والا سپری) د
يو شافعي عالم خخه پونتنه وکپري او د هغه پر فتوا دی عمل وکپري.
جواب:

په دي کي د شافعيانو او د حنفيانو هیڅ اختلاف نه سته، توله د
درې طلاقو د وقوع قائلین دي. دا فتوا د جمادی الاولی ۱۲۹۰ هـ ده
دي خخه وروسته په جمادی الاولی ۱۳۰۱ هـ کي د مولانا فتوا د
جمهورو سره موافق خپره سول چې په مجموعه فتاوى ج، ۱، ص: ۲۹۳
کي موجوده ده او همدا ډول په عمدة الرعاية شرح وقايه ج: ۳، ص:
۶۳ کي هم مولانا د جمهورو موافق ليکلی دي.

د قربانی یوازی درې (۳) ورئي دي

۱- دليل:

مَالِكُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: الْأَضْحِيَ يَوْمَ أَنْ بَعْدَ يَوْمِ الْأَضْحِيِّ. (مؤطرا امام مالک، ص: ۴۹۷. مشکوہ، ص: ۳۳۱)

ڇباره: امام مالک رحمۃ اللہ علیہ روایت کوي د حضرت نافع خنھ هغه د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ خنھ چي هغه و فرمایل: د قربانی درې (۳) ورئي دي: ۱۰، ۱۱، ۱۲ اذی الحجه.

۲- دليل:

أَنَّ عَلَيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ كَانَ يَقُولُ: الْأَضْحِيَ يَوْمَ أَنْ بَعْدَ يَوْمِ الْأَضْحِيِّ. (السنن الکبری للبیهقی، ج: ۹، ص: ۲۹۷. بیروت)

ڇباره: حضرت علي رضی اللہ عنہ و فرمایل: د قربانی درې (۳) ورئي دي: ۱۰، ۱۱، ۱۲ اذی الحجه.

۳- دليل:

حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ و فرمایل:

الْأَضْحِيَ يَوْمَ أَنْ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ. (الجوهر النقی، ج: ۷، ص: ۲۹۶)

ڇباره: د اختر خنھ و روسته د قربانی یوازی دوي (۲) ورئي دي.

۴- دليل:

قَالَ: أَحْمَدُ أَيَّامُ النَّحْرِ ثَلَاثَةٌ مِنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (المغنی لابن قدامة، ج: ۱۱، ص: ۱۱۴)

ڇباره: (د امام بخاري رض استاذ) امام احمد رض و فرمایل: قربانی یوازی درپی (۳) و رئحی ده او د رسول الله صلی اللہ علیہ و سلّم د بې شمپرە صحابه کرامو صلی اللہ علیہ و سلّم خخه همدا مروي ده.

په دواړه لاسو دروغېر کولو ثبوت

په هیڅ حديث کي داسي نه سته چي "یوازی په راسته لاس مصافحه و کړئ، یا ئې په دواړو لاسو مه کوي" په دواړو لاسو مصافحه کولنې کار دئ.

۱- دليل:

بَأْبِ الْمُصَافَحَةِ. وَ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ عَلَيْنِي النَّبِيُّ التَّشَهُّدُ وَ كَفَى بَيْنَ كَفَيْهِ. (بخاري، باب المصافحة)

ڇباره: دا باب د مصاحفې (روغېر کولو) په بیان کي دئ او حضرت ابن عباس رض و فرمایل چي ما ته نبی کريم صلی اللہ علیہ و سلّم التحيات را زده کړه په داسي حال کي چي زما ورغوی د نبی کريم صلی اللہ علیہ و سلّم د دواړو ورغوو په مینځ کي وو.

۲- دليل:

إِبْنِ مَسْعُودٍ يَقُولُ: عَلَيْنِي رَسُولُ اللَّهِ وَ كَفَى بَيْنَ كَفَيْهِ التَّشَهُّدُ كَمَا يُعَلِّمُنِي السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، الْتَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَ الصَّلَواتُ وَ الظَّيَّبَاتُ. أَسَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، أَسَلَامٌ

عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ . أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ

مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ . (بخاري، ج: ٢، ص: ٩٢٦، باب الاخذ باليدين)

ڇباره: حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ فرمایی چی ما ته حضور اقدس ﷺ په داسی حال کی التحیات را و بنوول چی زما ورغوی د نبی کریم ﷺ د دوارو ورغوو په مینځ کی وو او التحیات ئې داسی را زده کړل لکه خنګه چی به ئې د قرآن کریم سورتونه را زده کول.

"الْتَّحَيَّاتُ لِلَّهِ وَ الصَّلَوةُ ..."

۳- دلیل:

بَابُ الْأَخْذُ بِالْيَدَيْنِ . وَ صَافَحَ حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ ابْنِ الْمُبَارَكِ

بِحَمَادِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ يَهُ . (بخاري، ج: ٢، ص: ٩٢٦)

ڇباره: امام بخاري ﷺ په دوارو لاسو د مصافحي په باب کي فرمایی چی حماد بن زید ﷺ عبد الله بن مبارک ﷺ سره په دوارو لاسو مصافحه وکړه. (دواره د امام بخاري ﷺ استاذان دي)

مخلوق ته "مولانا" ويل

۱- دلیل:

آيت کریمه: «وَهُوَ كَلُّ عَلَىٰ مَوْلَهُ» (سورۃ النحل، آیت: ٧٦)

ڇباره: "هغه پر خپل بادار باندي بوج دئ". الله تعالى د غلام بادار ته "مولانا" ويلی دئ.

۲- دلیل:

حدیث: رسول اللہ ﷺ حضرت زید بن حارثہ ﷺ ته و فرمایل:

"آئُتَ أَخْوَنَا وَ مَوْلَانَا". یعنی ته زمود و رور او زمود مولا یې. (بخاري، ج: ۱، ص: ۵۲۸. مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۷، ص: ۵۳۳)

۳- دلیل:

حدیث: رسول اللہ ﷺ غلامانو ته و فرمایل چي هفوی خپل بادارتہ "سَيِّدِي وَ مَوْلَايِ" و وايي. (بخاري، ج: ۱، ص: ۳۴۶)

۴- دلیل:

امام حسن بصری رضی اللہ عنہ ته خلکو مولانا الحسن ويل. (مصنف ابن ابي شيبة، ج: ۸، ص: ۳۰۶. تهذیب التهذیب، ج: ۲، ص: ۲۶۳) لهذا يو عالم ته "مولانا" ويل بالکل صحیح دئ.

په سورۃ الحج کي يوازي يوه لومړي

سجده ۵۵

زمور په مذهب په سورۃ الحج کي يوازي لومړي يوه سجده ۵۵،
حکه چې د حدیثو خخه همدا ډول ثابته ده. په يوه صحيح صریح غیر
معارض حدیث کي دا نه سته چې په سورۃ الحج کي دوپی سجدې دی.
په سورۃ الحج کي پريوپی سجدې باندي يو خود لایل ذکر کوو:
۱- دليل:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي الْحَجَّ سَجَدَةً وَاحِدَةً. (مصنف ابن
ابی شیبه، ج: ۱، ص: ۴۶۴)

ڇباره: حضرت ابن عباس رض و فرمایل چې په سورۃ الحج کي
يوه سجده ۵۵.

۲- دليل:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي الْحَجَّ سَجَدَةً
وَاحِدَةً. (مصنف ابن ابی شیبه، ج: ۱، ص: ۴۶۴)

ڇباره: حضرت سعید بن جبیر رض و فرمایل چې په سورۃ الحج
کي يوه سجده ۵۵.

۳- دليل:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبٍ وَالْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا فِي الْحَجَّ سَجَدَةً
وَاحِدَةً. الْأُولُى مِنْهُمَا. (مصنف ابن ابی شیبه، ج: ۱، ص: ۴۶۴)

ڇباره: غیر مقلدین وايې چې په سورۃ الحج کي دوپی (۲)
سجدې دی پر دې خبره د دوی دوهد لایل دی.

دغیر مقلدینو دواړو دلایلو جوابونه

دغیر مقلدینو لومړی دلیل:

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قُلْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فُضِّلْتُ سُورَةُ الْحِجَّةِ إِنَّ فِيهَا سَجْدَتَيْنِ؟ قَالَ: نَعَمْ! وَ مَنْ لَمْ يَسْجُدْ فَلَا يَقْرَأَهُمَا. (ترمذی. ابو داؤد)

جواب:

دا حديث ضعيف دئ؛ امام ترمذی هم دې حديث ته ضعيف ويلي دئ. امام ترمذی فرمایي: "ليس اسناده بالقوى" (ترمذی، ج: ۱، ص: ۱۲۸) په دې حديث کې ابن لهیعه او مشرح بن هاعان دواړه ضعيف راویان دی.
دغیر مقلدینو دوهم دلیل:

عَنْ عَمْرَوْ بْنِ الْعَاصِ قَالَ: أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ خَمْسَ عَشَرَةَ سَجْدَةً فِي الْقُرْآنِ مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْمُفْصَلِ، وَ فِي سُورَةِ الْحِجَّةِ سَجْدَتَيْنِ. (ابوداؤد. ابن ماجه)

دا حديث هم ضعيف دئ؛ حکه چې د دې حديث په سند کې عبد الله بن منین مجھول راوي دئ. (میزان الاعتدال، ج: ۲، ص: ۵۰۸) او حارث بن سعید هم غیر معروف راوي دئ. (میزان الاعتدال، ج: ۱، ص: ۲۳۴) عبد الحق او ابن القطان دا حديث ضعيف بللي دئ.

د خصي حيوان قرباني رواده

تول امت مسلمه وايي چي د خصي حيوان قرباني رواده بلکي غوره ده.نبي کريم ﷺ خپله د خصي حيوان قرباني کړي ده ليکن د غير مقلدینو خخه "مسعودي فرقه" چي ځان ته په نامه د "جماعة المسلمين" وايي، دوى وايي چي د خصي حيوان قرباني روانيه ده. د خصي حيوان په باره کي واضح ممانعت په یوه حدیث کي هم نه دي راغلي، هیڅ داسي حدیث نه سته چي په هغه کي دا راغلي وي چي د خصي حيوان قرباني یوازي د رسول الله ﷺ خاصیت دئ. هیڅ داسي حدیث هم نه سته چي په هغه کي راغلي وي چي خصي حيوان معیوب دئ.

دلیل:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: ذَبَحَ النَّبِيُّ يَوْمَ الذَّبْعِ كَبْشَيْنَ أَقْرَنَيْنِ، أَمْلَحَيْنِ، مُوجَنَيْنِ. (ابوداؤد، ج: ۲، ص: ۳۰، باب ما يستحب من الصحايا. مشكوة، ص: ۳۲۸، باب ما في الأضحية)

ڦباره: د حضرت جابر بن عبد الله ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ د عید الاضحی په ورع د دوو (۲) خصي، بسکرو لرونکو، لویو پسو قرباني وکړه.

د قضاء حاجت په وخت کي قبلې ته مخ يا شاکول منعه دئ

۱- دليل:

عَنْ أَبِي آيُوبَ قَالَ: إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَ لَا تَسْتَدِرُوهَا بِبَوْلٍ وَ لَا غَائِطٍ . (بخارى، ج: ۱، ص: ۵۷. مسلم، ج: ۱، ص: ۱۳۰. ترمذى باب فى النهى عن الاستقبال. ابن ماجه باب الاستنجاء بالاحجار. واللفظ لمسلم)

ڇباره: د حضرت ابو ایوب انصاری ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمایيل چي کله تاسویت الخلاء ته راسي نو د قضاء حاجت په وخت کي قبلې ته مخ او شا مه کوي.

۲- دليل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: إِذَا جَلَسَ أَحَدُكُمْ عَلَى حَاجَتِهِ فَلَا يَسْتَقْبِلُنَّ الْقِبْلَةَ وَ لَا يَسْتَدِرُهَا . (مسلم، ج: ۱، ص: ۱۳۱)

ڇباره: د حضرت ابو هريرة ﷺ خخه روایت دئ چي رسول الله ﷺ و فرمایيل چي کله ستاسو خخه یو شوک د قضاء حاجت لپاره کښېني نو هغه دي هيڅکله قبلې ته مخ نه کوي او هيڅکله دي شا هم قبلې ته نه کوي.

۳- دليل:

قَالَ أَبُو آيُوبَ: فَقَدِمْنَا الشَّامَ فَوَجَدْنَا مَرَاجِبَ قَدْ بُنِيتُ قَبْلَ الْقِبْلَةِ فَنَنَحَرَفُ عَنْهَا وَ نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ . (بخارى، ج: ۱، ص: ۵۷.)

مسلم، ج: ١، ص: ١٣٠. ابو داؤد، باب كراهيۃ استقبال القبلة. ترمذی باب فی النھی عن الاستقبال)

ڇباره: حضرت ابو ايوب انصاری ﷺ فرمایي چي موږ چي کله شام ته را غلۇنو موږ بیت الخلاء و لیدل چي د قبلې خواته جورپي سوي وې، موږ بې خپل ارخ بدلوی او د الله ﷺ خخه به مو استغفار کوي. د پورته ذکر سوو حدیثو خخه دا معلومه سول چي د قضاۓ حاجت په وخت کي د عذر خخه پرته قبلې ته مخ يا شا کول په هر صورت کي ناروا دئ که په آبادی کي وي که په صحرا کي وي. نبي کريم ﷺ د ډي خخه په سختي سره ممانعت کړي دئ، همدا وجه ده چي صحابه کرام ﷺ د قضاۓ حاجت په وخت کي د دغه کار خخه پرهپز کوي. او که چيري به بیت الخلاء د قبلې پر خوا جوره سوي وه نو دوي په خپل ارخ بدلوی. ليکن د ډي صحيح، صريح، مرفوع حدیثو پر خلاف غير مقلدين وايي چي د قضاۓ حاجت په وخت کي قبلې ته مخ يا شا کول بالکل رواده مکروه هم نده.

تقلید شخصي واجب دئ

يو د هيچا تقلید نه کول يعني غير مقلد کېدل دئ پر دې ډول انسان د خپل نفس تابع کېږي، کومه مسئله يا کوم حدیث چي ئې خنګه زده کړي هغه ډول ور باندي عمل کوي. په هندوستان کي د انگرپزانو د راتگ خخه وروسته غير مقلدين پيدا سوه د دي خخه مخکي غير مقلدين نه ووه.

دوهم تقلید کول دئ يعني يو سڀري د يو فقيه، امام، مجتهد پر علم باندي اعتماد کوي. بناء پر دې چي هغه به په شرعی مسائلو د

قرآن او د حدیث په رونا کي صحیح پوه سوی وي نو د دې فقيه، مجتهد د مسایلو اتباع کوي په داسي حال کي چي دی دا حق بولي او هغه مجتهد ته عقیده لري نو د هغه خخه د دليل طلب کولو پرته د هغه اتباع کوي که خه هم پر خپل ئای د هغه مجتهد سره پر هغه مسئلو باندي دلليل موجود وي. اوس که يو خوک د يوه فقيه تقليد نه کوي بلکي يوه مسئله د يوه مذهب خخه اخلي، بله مسئله د بل مذهب خخه، په زره کي چي يې هره مسئله خوبنه سول هغه واخلي دي ته تقليد مطلق ويل کېوي او دا د گمراهی لويء سبب دئ. حکه چي دا هم د غير مقلدينو په شان د نفس غلام سی کومه مسئله چي ئې د زره خوبنه سی هغه اخلي. خنگه چي ډاکټر اسرار احمد او د هغه ترييه سوی شيبيا احمد. ډاکټر اسرار احمد په خپلي مياشتني رسالې ميثاق ص: ٥٠ ستمبر، ١٩٨٢ ﷺ کي ليکي دئ چي: "زه د پنځو نيم مقلد يم. خلور خود اهل سنت په اتفاق خلور امامان دی او پنځام امام بخاري دئ" د پنځو په دائري کي ئې د نيم مقلد نوي فقهی اصطلاح جوره کره د تقليد مطلق په سبب خپله هم گمراه سوا نورئي هم گمراه کوي. (که خه هم د دوی دوو د گمراه کېدو لويء سبب دا دئ چي دا دوه حضرات په عقائدو کي د مودودي پېروي کوي)

او که د يوه فقهی امام تقليد و کړل سی نو دي ته تقليد شخصي ويل کېږي. د يوې فقهی پابندی واجبه ده کنې نو انسان د خود غرضي په دام کي اخته کېدلای سی.

د تقليد ضرورت حکه پيدا سو چي خلک د نفس پېروي شروع نه کړي او گمراهان نه سی. د لويو امامانو خخه مخکي د "خير القرون" دور وو هلته به خلکو د دې پر ئای چي خپله خوبنه و چلوي د صحابه

کرامو ﷺ خخه به ئې پونتىل د دې خخه وروسته يا به خپله مجتهدين
وھ او يا به ئې د يو امام تقليد کوي.

تعجب خوپردى خبرە دئ چي قول ائمه محدثين مقلدین وھ. امام بخاري، امام مسلم، امام ترمذىي، امام ابن ماجه، امام نسائي، امام بيهمى رحمه الله تعالى دوى تولود امام شافعى تقليد کوي او امام ابو داؤد د امام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى تقليد کوي او محدث يحيى بن معين، محدث يحيى بن سعيد القطان، محدث وكيع بن جراح، محدث امام طحاوی، محدث امام زيلعى او محدث يحيى بن ابى زائده رحمه الله تعالى مسلكه وھ. كله چي غير مقلدین زموبد مقلدینو علماء و د قرآن كريم ترجمە معتبرە نه گنې نو بىا د هفوی پر مرتب كېو احاديشو باندى په کوم دليل باور کوي؟ د حدیث پەكتابو کي د مرتب سووا احاديشو تولە راويان د يوه نه يو امام مقلدین وھ. د تقليد پر جوب باندى د قرآن او حدیث خخه پېر دلایل سته د دې د مطالعې لپاره د مفتىي محمد تقى عثمانىي صاحب كتاب "د تقليد شرعى حىشيت" خامخا ووايast.

ماخذ و مراجع

١. بخاري.
 ٢. مسلم.
 ٣. ابو داؤد.
 ٤. ترمذی.
 ٥. نسائی.
 ٦. ابن ماجہ.
 ٧. مؤطا امام مالک ؚ.
 ٨. مؤطا امام محمد ؚ.
 ٩. طحاوی.
 ١٠. مصنف ابن ابی شیبہ ؚ. مکتبہ امدادیہ / ملتان.
 ١١. مشکوہ.
 ١٢. میزان الاعتدال.
 ١٣. کتاب الآثار.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- ایچ ایم سعید کمپنی.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- المیزان.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- مکتبہ رحمانیہ / لاہور.
- قدیمی کتب خانہ / کراچی.
- مکتبہ امدادیہ / ملتان.

د تعلیم الاسلام رادیو دویب پانی له خوا

www.Taleemulislam-radio.com

د پوهی خپرندویي ټولني چاپ سوي آثار:

د اسلامي
نومونو
لارښود

د قبر
د عذاب
حقیقت

په اسلام
کي د بيرري
حکم

د انځور ګر
راز

د سرور
کائناټ ۱۵
يادونه

د ملغلو
امېل

دوه صوفي
شاعران

بايزد روښان
او د هغه پاڅون

کندهاري
شعراء
(۴ توبکه)

د نېکيو
غرونه

وروستي
وصيت

د اسلامي
معلوماتو
ذخیره